

3192

Էդուարդ Աղայանի
Հոգիանկեն Բարսեղյան

Հայոց Լեզու

4

«ԼՈՒՅՍ» ՀՐԱՏԱՐԱՎՉՈՒԹՅՈՒՆ

491.99-8

Ա-44

Երասխայի Մարզպետի
Հանրակրթական Բաժնետնակ

Հայրիկ Իտգր

4

Երևան «Լույս» 2002

ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ Է ՀՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՂՄԻՑ ՈՐՊԵՍ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

Հայոց լեզվի դպրոցական դասագրքերի հեղինակային համախմբի
գլխավոր ղեկավար՝ ակադեմիկոս Ս.Աբրահամյան

Ա $\frac{43060200 (05)}{702 (01) 02}$ 2002

ISBN 5-545-01443-8

© «Լույս» հրատարակչություն, 2002
© Է. Աղայան, Հ. Բարսեղյան, 2002

2003

776-2003

95536-42

Մայրենի՛ լեզու , մայրենի՛ քարքառ,
Ախորժ, ընտանի իմ հոգու համար.
Առաջին դու խոսք, ականջիս հասած,
Դու սիրո քաղցրիկ առաջին հոդված,
Մանկական լեզվիս թոթովանք տկար,
Ննչում ես իմ մեջ դու միշտ անդադար...

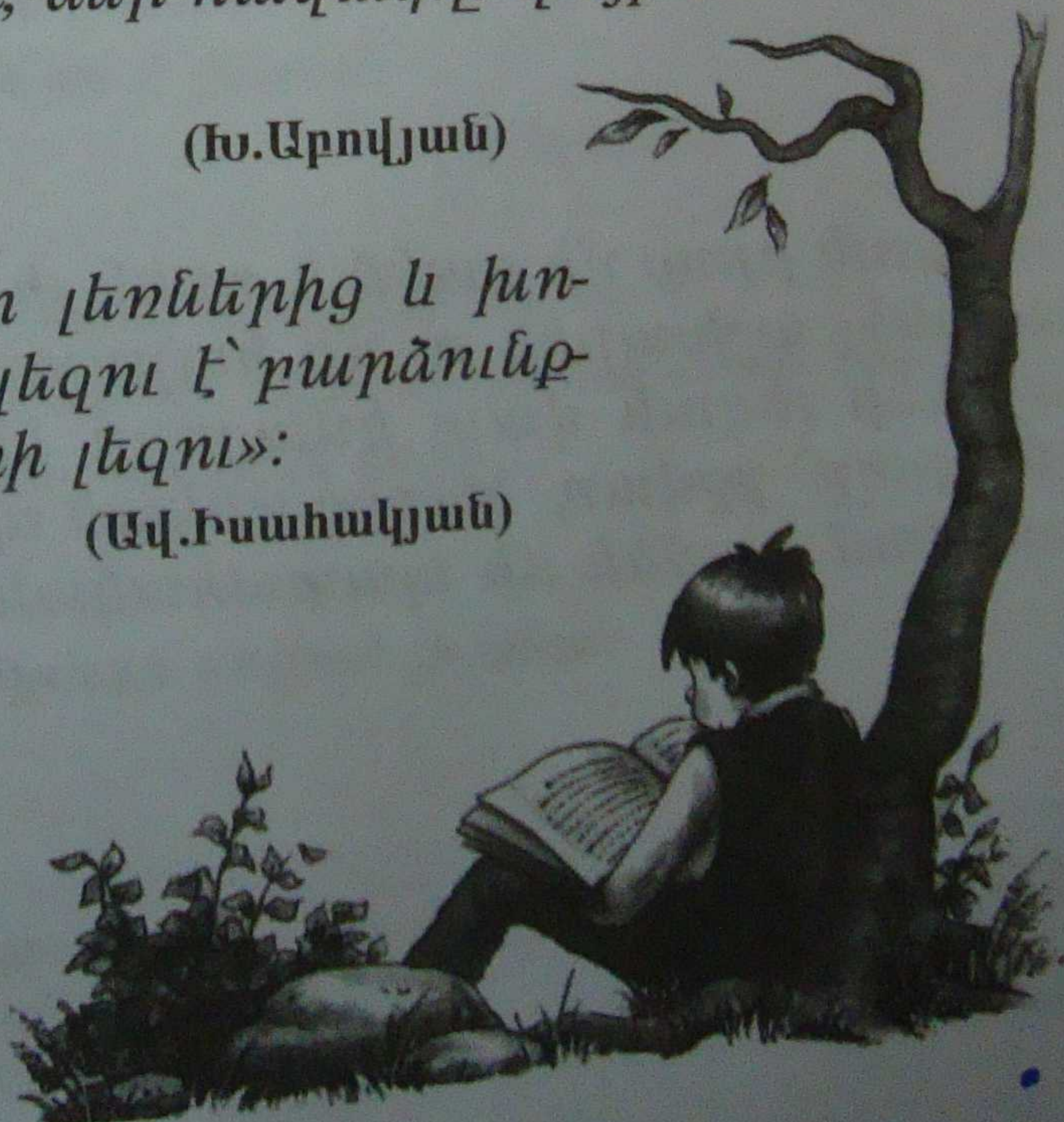
(Սր.Նազարյան)

«Ա՛խ, լեզուն, լեզուն. լեզուն որ չլինի, մարդ
ինչի՞ նման կլինի: Մեկ ազգի պահողը, իրար
հետ միացնողը լեզուն է ու հավատը: Լեզուդ
փոխի՛ր, հավատդ ուրացի՛ր, էլ ինչո՞վ կարես
ասել, թե ո՛ր ազգիցն ես... Ձե՛զ եմ ասում՝ ձե՛զ,
հայոց նորահաս երիտասարդք՝ ձեր անունին
մեռնե՛մ, ձեր արևին դուրքա՛ն, քաար լեզու
սովորեցե՛ք, ձեր լեզուն, ձեր հավատը դայիմ
բռնեցե՛ք»:

(Խ.Արովյան)

«Մեր լեզուն քարձր լեռներից և խո-
րունկ ձորերից ծնած լեզու է՝ քարձունք-
ների և խորությունների լեզու»:

(Ավ.Իսահակյան)

Խոսե՛լ տղաս, խոսե՛լ անվերջ մեր լեզուն,
Այսպես հպարտ և երկյուղով սրբազան...

(Մուշեղ Իշխան)

- Լսի՛ր որդի՛ս, պատգամ որպես
Սիրող քո մոր խո՛սքը սրտանց,
Այսօրվանից հանձնում եմ քեզ
Տայոց լեզուն հազարազանձ:

. . . . .
Պահի՛ր նրան քարձր ու վճիտ,
Արարարի սուրբ ձյունի պես,
Պահի՛ր նրան սրտիդ մտքիկ՝
Քո պապերի աճյունի պես,
Ու սոսիսի զարկիցը սև
Դու պաշտպանի՛ր կրծքով նրան,
Ինչպես մո՛րդ կպաշտպանես,
Թե սո՛ւր քաշեն մորդ վրա:
Ու տե՛ս, որդի՛ս, ուր էլ լինես,
Այս լուսնի տակ ուր էլ գնաս,
Թե մորդ անգամ մտքից հանես,
Քո մայր լեզուն չմոռանաս...

(Ս. Կապուտիկյան)

«Լեզուն իրոք մի գանձ է, որին չի կարող փո-
խարինել աշխարհի ոչ մի հարստություն... Իր
մայրենի լեզուն վաղ իմացողը կես մարդ է,
չիմացողը՝ թշվառ, ծառից ընկած մի տերև, որ
տարվում է ամեն մի պատահական քամուց...»:

(Ստ. Զորյան)

3-րդ դասարանուիս մեծած ՇԱՐԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՈՐԱՅՈՒՄ

1. ԽՈՍՔ ԵՎ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Խոսքը՝ մեծին, ջուրը՝ փոքրին:
Պարանի երկարն է լավ, խոսքի՝
կարճը:

(Ժողովրդական)

Մարդիկ իրենց մտածածը ուրիշին հաղորդում են լեզվով: Մտածածը ուրիշին հաղորդել նշանակում է նրա հետ խոսել, նրան մի **խոսք** ասել: Մերձավորների հետ մենք խոսում ենք բանավոր, իսկ հեռավորների հետ՝ գրավոր: Ուստի մեր խոսքը լինում է **բանավոր** կամ **գրավոր**:

Խոսքը կազմված է մտքերից: Եթե խոսողն իր խոսակցին շատ բան ունի ասելու, նրա խոսքը ընդարձակ կամ երկար է լինում: Երկար խոսքը պարունակում է մի բանի, հաճախ բազմաթիվ մտքեր:

Օրինակ՝

Օրն է կարճանում:

Ծառն է մերկանում:

Անձրև է մաղում:

Քամի է խաղում:

– Այդ ե՞րբ է լինում:

(Ղ.Աղայան)

Այս խոսքը պարունակում է հինգ առանձին մտքեր:

Եթե խոսողը քիչ բան ունի ասելու, նրա խոսքը համառոտ կամ կարճ է լինում: Ամենակարճ խոսքը մեկ առանձին միտք է:

Օրինակ՝

Աշխատողը սոված չի մնա:

2. Իշխան Բ.

Բառերով արտահայտված յուրաքանչյուր առանձին միտք կոչվում է նախադասություն:

3-րդ դասարանուիս սեփած ճարտչոիսսպան նՅոիԹերի ԿրկնոիԹՅոիս եՎ Խորսճոիս

1. Խոսք եՎ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Խոսքը՝ մեծիս, ջոյրը՝ փոքրիս:
Պարանի երկարն է լավ, խոսքի՝
կարճը:

(Ժողովրդական)

Մարդիկ իրենց մտածածը ուրիշին հաղորդոս են լեզվով: Մտածածը ուրիշին հաղորդել նշանակոս է նրա հետ խոսել, նրան մի **խոսք** ասել: Մերձավորների հետ մենք խոսոս ենք բանավոր, իսկ հեռավորների հետ՝ գրավոր: Ոստի մեր խոսքը լինոս է **բանավոր** կամ **գրավոր**:

Խոսքը կազմված է մտքերից: Եթե խոսողն իր խոսակցին շատ բան ունի ասելու, նրա խոսքը ընդարձակ կամ երկար է լինոս: Երկար խոսքը պարունակոս է մի բանի, հաճախ բազմաթիվ մտքեր:

Օրինակ՝

Օրն է կարճանոս:

Ծառն է մերկանոս:

Անձրև է մաղոս:

Քամի է խաղոս:

– Այդ ե՛րբ է լինոս:

(Ղ.Աղայան)

Այս խոսքը պարունակոս է հինգ առանձին մտքեր:

Եթե խոսողը քիչ բան ունի ասելու, նրա խոսքը համառոտ կամ կարճ է լինոս: Ամենակարճ խոսքը մեկ առանձին միտք է:

Օրինակ՝

Աշխատողը սոված չի մնա:

2. Իճեցե՛ք:

Բառերով արտահայտված յուրաքանչյուր առանձին միտք կոչվոս է նախադասություն:

Յուրաքանչյուր նախադասության վերջում դրվում է վերջակետ:
Յուրաքանչյուր նոր նախադասություն սկսվում է մեծատառով:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1

*Կարդացե՛ք, նախադասություններն իրարից
անջատեցե՛ք ձայնի իջեցմամբ և որոշ դադարով:*

Դուռը կամաց բացվեց: Ամբողջ դասարանը ուշադրությունից քարացավ:
Դռան մեջ երևաց գրքերով լի մի պայուսակ: Նեպո առաջ ձգվեց գգգգված
մազերով մի գլուխ: Աշակերտները միաձայն փոթկացին:

– Ներս եկ, – զայրացկոյր ասաց ուսուցչուհին:

Ուշացածը ներս մտավ: Զգուշությամբ ծածկեց դուռը: Ապա շրջվեց և
անշփոթ նստեց առաջին շարքի երրորդ ազատ նստարանին: Դասարանում
նորից լռություն տիրեց:

Դասից ուշացողը դարձյալ Գևորգն էր:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2

*Վերևի բնագրին վերնագիր դրե՛ք և բանավոր
բացատրեցե՛ք, թե ինչու՛ եք այդպես վերնագրել:*

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 3

*Արտագրեցե՛ք և յուրաքանչյուր նախադասու-
թյան վերջում դրե՛ք վերջակետ:*

Այսպեղ արդեն անձրևը հեղհեղաբե դադարեց քամին սկսեց երկնքի վրա
կուրակված ամպերը ցրել փեղ-փեղ երևաց և պայծառ կապույտակ երկինքը
արևի ճառագայթները, ամպերի արանքից շեղակի թափանցելով,
ոսկեգոծեցին լվացված լեռներն ու սարերը լեռների բարձրությունների վրա
հրաշալի ծիածանը իր կամարը կապեց:

(Վրթ. Փափագյան)

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 4

*Նշելով բառախմբերով կազմեցե՛ք նախա-
դասություններ.*

1. կենտրոնական, խմբեր, հրապարակ, շտապել, էին, աշակերտներ, դեպի.
2. ճախրել, թռչուններ, թուփ, ուրախ-ուրախ, մի, դեպի, մյուսը, էին.
3. Մասիս, արև, սպիտակափառ, ճառագայթներ, գագաթ, ներքո, փայլել,
էր:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5

Նկարին վերնագիր դրե՛ք և համառոտ նկարագրեցե՛ք բնության այդ երևույթը (փոթորիկ, ձյուն, փաթ օր, գարուն):

2. ՊԱՐԶ ԵՎ ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2 իջեցե՛ք.

Մեկ առանձին մի քիչ արտահայտող նախադասությունը պարզ նախադասություն է:

Երկու և ավելի մի քիչ միասնաբար արտահայտող նախադասությունը բարդ նախադասություն է:

ՊԱՐԶ

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Նավթի լճակը բռնկվեց: Կրակն անմիջապես լափեց ամեն ինչ:

ԲԱՐԴ

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Նավթի լճակը բռնկվեց, և կրակն անմիջապես լափեց ամեն ինչ:

2. Արամը դասի չի եկել: Նա հիվանդ է:

3. Դպրոցը մի բարձրահարկ շինություն էր: Նա աչքի էր ընկնում գյուղի բոլոր կողմերից:

4. Էլեկտրական լույսերը վառվեցին: Փողոցը լուսավորվեց: Երթևեկությունն աշխուժացավ:

2. Արամը դասի չի եկել, որովհետև հիվանդ է:

3. Դպրոցը մի բարձրահարկ շինություն էր, որ աչքի էր ընկնում գյուղի բոլոր կողմերից:

4. Էլեկտրական լույսերը վառվեցին, փողոցը լուսավորվեց, և երթևեկությունն աշխուժացավ:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 6

Կարդացե՛ք և գտե՛ք պարզ նախադասությունները:

Նայերենի մեր ուսուցիչն էր արժանահիշատակ Անտոն Մաքարաթիա Գարագաշյանը: Մենք կարճ բառով նրան կոչում էինք Գարագաշ էֆենդի: Գարագաշը Վիեննայի Մխիթարյան միաբաններից էր: Նա ոսկեդարյան հայերենի գյուրի առաջին հեղինակներից էր... Գրաբարը գիտեր այնպես, ինչպես ոչ ոք չգիտեր... Զառամյալ ծերունի էր, բայց դեռ ուշքը, միտքը վրան էր: Անսահման բարի՝ սովորեցնում էր ոչ թե իբրև ուսուցիչ, այլ իբրև ընկեր: Դասի ժամանակ բոլորիս հավաքում էր գլխին և այնպես պարապում: Զափազանց միամիտ էր: Մի օր իր ձախ կողմը կանգնած աշակերտներից մեկը Գարագաշի ականջին փսփսաց, թե աջ կողքին կանգնած աշակերտը գող է: Գարագաշը վախենալով նայեց նրան և ժամացույցը աջ գրպանից հանելով՝ դրեց ձախ գրպանը:

. . . . .

Ամենամեծ երախտագիտությամբ պետք է հիշեմ Եղիա Տեմիրճիպաշյանին: Նա մեր մի խումբ առարկաների ուսուցիչն էր: Պարապում էր եռանդով և հուզմունքով: ... Նա մեր մեջ սեր զարթեցրեց դեպի Արևելքը, մանավանդ դեպի Նոդկասարանը, որ ինքը պաշտում էր: Շատ գրքեր էր փնտրում կարդալու:

(Նր.Աճառյան)

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 7

Գրեցե՛ք շարադրություն՝ «Իմ առաջին ուսուցիչը» կամ «Իմ առաջին ուսուցչուհին» վերնագրով: Որոշեցե՛ք, թե քանի՞ պարզ և քանի՞ բարդ նախադասություն եք գործածել ձեր շարադրության մեջ:

3. ՊԱՐԶ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Պարզ նախադասությունները լինում են երկու տեսակ՝ պարզ համառոտ և պարզ ընդարձակ:

2 *բնույթի*

Միայն ենթակայից և ստորոգյալից կազմված նախադասությունները կոչվում է պարզ համառոտ նախադասություն:

Ենթակա, ստորոգյալ և լրացում ունեցող նախադասությունները կոչվում է պարզ ընդարձակ նախադասություն:

4

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

8

Կարդացե՛ք և գրե՛ք պարզ համառոտ նախադասությունները:

Նարձակումը շարունակվում էր: Ծիսի հետ ձորակում նստել էր ծանր խանձահույրը: Այսօր մարտն է: Սկսվել է ձնհալը: Նալվում է դաշտերի ձյունը: Առվակներ են հոսում: Լսվում է ջրերի մեղմ կարկաչը: Նարթությունները շողշողում են արևի տակ: Անցել է երկուս ու կես ամիս: Երկուս ու կես ամիս շարունակ ես մտածում էի այն կնոջ մասին, որ մեր առաջ դուրս եկավ կռվի օրը: Ես որոնում էի նրան ու չէի գտնում: Բայց նախազգացումն ասում էր, որ մենք կհանդիպենք մի օր: Եվ հանդիպեցինք:

(Նր.Քոչար)

4

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

9

Գրե՛ք նախորդ վարժության բնագրի պարզ ընդարձակ նախադասությունները: Արտագրե՛ք և բանավոր որոշեցե՛ք ենթակային և ստորոգյալին լրացնող բառերը կամ լրացումները:

4

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

10

Նորից կարդացե՛ք (վարժ. 8) բնագիրը և համապատասխան վերնագիր դրեք: Բացատրեցե՛ք, թե ինչու՝ եք այդպես վերնագրել:

4. ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԵՎ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Ենթական ու ստորոգյալը նախադասության գլխավոր անդամներն են:

Ենթական պարասխանում է *ո՛վ, ովքե՛ր, ի՞նչ, ինչե՛ր (ի՞նչը, ինչե՛րը)* հարցերին:

Ստորոգյալը պարասխանում է *ի՞նչ է անում, ի՞նչ է լինում* կամ *ի՞նչ են անում, ի՞նչ են լինում* հարցերին:

Եթե ստորոգյալը ներկա ժամանակում կապարվող գործողություն է ցույց տալիս, *հարցը ներկա ժամանակով է տրվում*:

Եթե ստորոգյալը անցյալ ժամանակում կապարված գործողություն է ցույց տալիս, *հարցը անցյալ ժամանակով է տրվում*, եթե ապառնի՝ *ապառնի*:

Օրինակ՝

Շուշանիկը *կարդում է* (ներկա):

Շուշանիկը *ի՞նչ է անում* (ներկա):

Շուշանիկը *կարդացել է* (անցյալ):

Շուշանիկը *ի՞նչ է արել* (անցյալ):

Շուշանիկը *կարդալու է* (ապառնի):

Շուշանիկը *ի՞նչ է անելու* (ապառնի):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

11

Տրված նախադասությունների մեջ կետերի փոխարեն ավելացրե՛ք ստորոգյալները:

Տաթևիկը կարմիր կակաչների մի փունջ ... և ... Լիլիթին:

Աղջիկը խոշոր ու սևորակ աչքեր ...:

Մարդկային երթը ... դեպի ուխտապետի դարձած Ծիծեռնակաբերդի բարձունքը, որի կապարին ... միլիոնավոր հայ նահապտակների հիշատակին կառուցված հուշարձան կոթողը:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 12

Ըստ նկարի կազմեցե՛ք բնագիր և հեղինակ գոյականները գործածեցե՛ք նախադասությունների մեջ որպես ենթականեր. կարկաչուն, հովիտ, մայր ու աղջիկ, հայր ու որդի, բերքահավաք:

Մոխրեցե՛ք բառերի նշանակություններ.

ուխարարելի
նահապակ

- ուխարի գնալու տեղ՝ վայր, սրբավայր
- 1. հավարի պաշտպանության համար զոհված մարդ.
- 2. որևէ գաղափարի, գործի համար զոհված մարդ

կոթող

- 1. քարե սյունաձև հուշարձան.
- 2. ճարտարապետական հոյաշեն կառուցվածք

Նախադասության ենթական և ստորոգյալը համաձայնում են թվով և դեմքով: Բազմակի ենթակաների հետ ստորոգյալը դրվում է հոգնակի թվով:

Օրինակ՝

*Ես սովորում եմ: Մենք սովորում ենք:
Դու կարդում ես: Դուք կարդում եք:
Նա՝ Գրիգորը, աշխատում է:
Վահեն, Արամն ու Նասմիկը աշխատում են:*

Բացի ենթակայից և ստորոգյալից, նախադասության մյուս անդամները լրացումներ կամ երկրորդական անդամներ են:

Նախադասության երկրորդական անդամները պարասխանում են *ո՞ր, ինչպիսի՞, ու՞մ, քանի՞, ու՞ր, ե՞րբ, որտե՞ղ* և այլ հարցերի:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

13

Ստորոգյալներին ավելացրե՛ք լրացումներ՝ օգտվելով փակագծերում տրված բառացանկից:

Նեծյալները ... առաջ էին գնում դեպի դաշտավայրը: Աղջամուղջը ... ցրվում էր: ... սկսվեց գարնանային առավոտը Արարաբյան դաշտավայրում: Մասիսների գագաթները ... շիկնեցին: Դաշտավայրը ... դիմավորում էր պայծառ օրվան:

(հերզհերես, դանդաղընթաց, արագ, կամաց-կամաց, հանդիսավոր, աստիճանաբար, միանգամից, հյուրընկալ դռները բացելով):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

14

Որոշեցե՛ք (բանավոր) նախադասությունների գլխավոր և երկրորդական անդամները:

Անպատում դեռ լույս կա: Օդը մաքուր է ու թափանցիկ: Թռչունները շարախոսում են, իսկ փարթամ կանաչը շողում է գմրուխարի փայլով:

Բայց ահա անպատը հերզհերես մթնում է: Ծառերը միախառնվում են մի մեծ, սև զանգվածի: Կապույտ երկնքում երկջուրորեն դուրս են գալիս առաջին աստղերը: Շուրջով անպատի բոլոր բնակիչները քնում են:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

զմբուխար
երկչոփորեն

- վառ կանաչ գույնի թափանցիկ թանկագին քար
- երկչոփ՝ վախկոտ կերպով

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 15

Ավելացրե՛ք տրված նախադասությունների
անդամների թիվը՝ զործածելով փակագծերում
տրված բառերը:

Սարերի լանջերին տարածվել է գյուղը:

(բարդիներ, այգիներ, կապույտ, կանաչ, սլացիկ, շրջապատված)

Ներքևում փռված են արտերը:

(դեղին, գյուղ, հասուն)

Նասկերը փարվում են իրար, օրորվում:

(փարթամ, մեղմորեն, ոսկի)

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

սլացիկ

- 1. դեպի վեր ձգված ու գեղեցիկ, բարեկազմ.
- 2. սրբնթաց, արագրնթաց

փարթամ

- 1. լավ տնած, զարգացած, սաղարթախիտ
(բույս). 2. պարարտ, գեղ. 3. առատ, ճոխ

փարվել

- 1. սիրով փաթաթվել՝ գրկել մեկին. 2. ամուսն
կապել, ապավինել

Իշխեցե՛ք.

Նախադասություններն ըստ երանգի լինում են՝
պատմողական, հարցական, բացականչական և հրա-
մայական:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 16

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված
կերպարական նշանները:

Մի փոքրիկ ծաղկոցում Արեգը գտավ մի բարացած մարդու կենդանի
գլուխ:

- Ով ես դու, ով մարդ, – հարցրեց Արեգը:
- Ջուր... ջուր... – պարասխանեց գլուխը՝ հագիվ կարողանալով խոսել:
- Ջուր ես ուզում:
- Ջուր... ջուր... փուր... փուր...

Արեգը հանեց անմահական ջրի շիշը և նրանից մի քանի կաթիլ կաթեցրեց կիսարձանի բերանը:

Կիսարձանը կենդանացավ և սկսեց քայլել, առաջ մի փոքր դանդաղ, հետո՝ ավելի շուր-շուր և սկսեց փախչել՝ իր հետևից կանչելով Արեգին.

- Փախիր, փախիր, որդիս, եկ իմ հետևից:

(ՆԱղայան)

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 17

Ըստ նկարի կազմեցե՛ք բնագիր՝ «Բացարժուն» վերնագրով՝ գործածելով հարցական, հրամայական, բացականչական և պարմոդական նախադասություններ:

ա) Նիշեցե՛ք, թե ի՞նչ կենսադրական նշաններ ենք օգտագործում և ինչպե՞ս ենք գրում երկու մարդկանց գրույցը:

բ) Բանավոր որոշեցե՛ք, թե ի՞նչ երանգի նախադասություններից է կազմված ձեր արտագրած հատվածը (վարժ 16):

5. ԿՈՉԱԿԱՆ

Վահի՛կ, զանգը հնչել է:

Այս նախադասությունը կազմված է **զանգը** ենթակայից և **հնչել է** ստորոգյալից: **Վահիկ** բառը նախադասության անդամ չէ: Նա այն անձն է, ում դիմում կամ իր խոսքն է ուղղում խոսողը:

Նարազա՛յր դպրոց, կարոտել եմ քեզ:

Այս նախադասության մեջ **կարոտել եմ** ստորոգյալ է, **քեզ** լրացում է: **Նարազայր** բառը լրացնում է **դպրոց** բառին, իսկ **դպրոց** բառը նախադասության անդամ չէ և ցույց է տալիս այն առարկան, ում դիմում կամ իր խոսքն է ուղղում խոսողը:

Այն բառը, որը ցույց է տալիս, թե ու՛մ է ուղղված խոսքը, կոչվում է կոչական:

Մեր բերած օրինակներում **Վահիկ, դպրոց** բառերը կոչականներ են:

Կոչականի վերջին վանկի ձայնավորի վրա դրվում է շեշտ ('):

Կոչականը նախադասության անդամներից անջատվում է ստորակետով: Եթե կոչականն ընկած է նախադասության սկզբում, ստորակետը դրվում է նրանից հետո:

Օրինակ՝

Նրա՛նր, փոթորկի ժամին ծովում չեմ լողա:

Եթե կոչականն ընկած է նախադասության վերջում, ստորակետը դրվում է նրանից առաջ:

Օրինակ՝

Փոթորկի ժամին ծովում չեմ լողա, Նրա՛նր:

Եթե կոչականն ընկած է նախադասության անդամների միջև, սպորա-
կետ է դրվում նրանից և՛ առաջ, և՛ հետո:

Օրինակ՝ *Փորձորկի ժամին, հրա՛նք, ծովում չեն լողա:*

Եթե կոչականն սկզբից ունի շեշտված լրացում, ապա ինքը շեշտ չի
ստանում:

Օրինակ՝ *Միրու՛ն աղջիկ, ի՛նչ ես լալիս:*

*Վայ, իեւա՛ռ Դավիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կրա՛կ ուրես, ցա՛լ ուրես, ասալ:*

(Նովհ.Թումանյան)

Վ ԲԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 19 Ա. Կարդացե՛ք և գրե՛ք կոչականները:
Բ. Բացատրեցե՛ք այդ կոչականների հետ գոր-
ծածված կերատիրությունը:

ԵՍ ԷԼԻ ԿԳԱՄ

Ես կռիվ կերթամ մութ մրրիկի պես,
Բայց, ի՛նչ ծաղիկներ, ես էլի կգամ:
Կշոգեմ այնտեղ, կկարոտեմ ձեզ,
Իմ պանդ աղբյուրներ, ես էլի կգամ:
Միայն թե դուք կուշտ ու խաղաղ մնաք,
Իմ լանվ բալիկներ, ես էլի կգամ:
Ճիվաղ՝ թշնամուն կառնեմ ոտքիս տակ,
Սրբի՛ս ծաղիկներ, ես էլի կգամ:

(Նովհ.Շիրազ)

Վ ԲԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 20 Արտագրեցե՛ք՝ լրացնելով բաց թողնված
կերատիրական նշանները:

Նեյ պարոններ ականջ արեք
Թափառական աշուղին
Միրուն փկնայք ջահել փղերք
Լավ ուշ դրեք իմ խաղին

(Նովհ.Թումանյան)

1 *ճիվաղ* - դե, հրեշ, գազան

6. ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՎ ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ԽՈՍՔ

**Նովիաննես Թումանյանն ասել է. «Արևի նման նայեցեք աշխար-
հին»:**

Այս օրինակում հեղինակը Թումանյանի միտքը ոչ թե իր բառերով է պարսմում, այլ մեջ է բերում ուղղակի, անփոփոխ:

Ուղղակի, անփոփոխ մեջ բերված խոսքը կոչվում է ուղղակի խոսք:

1. Ուղղակի խոսքն առնվում է չակերտների մեջ և սկսվում է մեծա-
պատով:

ա) Երբ ուղղակի խոսքը դրված է հեղինակի խոսքից հետո, չակերտից
առաջ դրվում է միջակետ:

Օրինակ՝

Կոմիտասն ասել է. «Ժողովուրդն է ամենա-
մեծ սրեղծագործողը, գնացե՛ք և սովորեցե՛ք
նրանից»:

բ) Երբ ուղղակի խոսքը դրված է հեղինակի խոսքից առաջ, չակերտից
հետո դրվում է սպորակետ-գիծ:

Օրինակ՝

«Ժողովուրդն է ամենամեծ սրեղծագործո-
ղը, գնացե՛ք և սովորեցե՛ք նրանից», – ասել է
Կոմիտասը:

գ) Երբ հեղինակի խոսքն ընկած է ուղղակի խոսքի մեջ, նրանից առաջ և
հետո դրվում է սպորակետ-գիծ:

Օրինակ՝

«Ժողովուրդն է ամենամեծ սրեղծագործո-
ղը, – ասել է Կոմիտասը, – գնացե՛ք և սովո-
րեցե՛ք նրանից»:

476-2003

2. Զրույցի ձևով մեջ բերված իրար հաջորդող ուղղակի խոսքերը գրվում են նոր պողից, առանց չափերսի: Տողի սկզբում դրվում է գիծ:

Օրինակ՝

– Սասուն իմ երկիրն է ու իմն էլ կմնա: Իմ հողն է ու իմն էլ կմնա: ... Քարերին արյուն լերդացավ, գերին մաղձոտվեց, բայց էլի կասեմ՝ Սասուն իմ արքիկն է, իմ աղոթքը առավորվա ու գիշերվա երազն է, Արորի՛կ:

– Լսում եմ, պա՛պ:

Ես նստած էի քարին՝ հայացքիս տակ հորթերի նախիրը:

(Գևորգ Նախորյան)

3. Երբ հեղինակի խոսքից հետո բերված ուղղակի խոսքը շար կարճ է, գրվում է առանց չափերսների, փոքրատառով և հեղինակի խոսքից անջատվում է բութով:

Օրինակ՝

Ես ասացի՝ նե՛րս եկ: Վահրամը ներս գալու փոխարեն պատասխանեց՝ շնորհակալ եմ:

Ուրիշի խոսքը կարելի է մեջ բերել նաև պարմողաբար, այսինքն՝ սեփական բառերով վերապարմելով:

Օրինակ՝

Փոխանակ ասելու՝ Արամն ասաց. «Ես վաղը մեկնում եմ Օդեսա», կարելի է ասել՝ Արամն ասաց, որ ինքը վաղը մեկնում է Օդեսա: Ինքը վաղը մեկնում է Օդեսա ուրիշի խոսքը այս դեպքում մեջ է բերված պարմողաբար, այն ուրիշի անուղղակի խոսք է:

Պարմողաբար, ոչ բառացի մեջ բերված խոսքը կոչվում է անուղղակի խոսք:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 22

Ա. Կարդացե՛ք և գրե՛ք ուղղակի խոսքերը:
Բ. Բացատրեցե՛ք այս պատմվածքում հան-
դիսող ուղղակի խոսքերի կերտողությունը:

Գարնանային մի սիրուն առավոտ արևը բարձրացավ ու ասաց աս-
րերին. «Դե՛, սիրուն աստղիկներ, երկնքի՛ ճրագներ, հիմա գնացե՛ք գիշերը
եկե՛ք»:

Ապա դարձավ ծաղիկներին ու թռչուններին. «Զարթնեցե՛ք, ծաղիկներ,
զարթնեցե՛ք, թռչուններ»:

Եվ զարթնեցին բոլոր ծաղիկները, բոլոր թռչունները:

– Ես պիտի երգեմ, – ասաց արքույարը:

– Ես պիտի ծաղկեմ, – ասաց վարդը:

– Իսկ ես ի՞նչ պիտի անեմ, չջրե՛մ երկիրը, – ասաց մութ ամպիկը:

Արևը պատասխանեց. «Թող երգի՛ արքույարը, թող բացվի՛ վարդը, իսկ
մութ ամպիկը թող գնա-հեռանա՛»:

Ծաղիկները բացվեցին, թռչունները երգեցին, երեխաներն էլ զարթնեցին
և սկսեցին երգել արևի երգը:

«Արև՛, արև՛, ե՛կ, ե՛կ,

Զիզի քարին վե՛ր եկ...

Կարմիր արև, ե՛կ, ե՛կ,

Նախշուն քարին վե՛ր եկ»:

(Ն.Աղայան)

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 23

Գրե՛ք նախորդ պատմվածքում գործածված
կոչականները և բացատրեցե՛ք դրանց կերտ-
ողությունը:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 24

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով ուղղակի խոս-
քի հետ կապված կերտողական նշանները:

1. Ու ծառաները գառն ու աղջկան
Առնում են, բերում պալապն արքայի:
Ո՛վ ես դու, սիրու՛ն, հարցնում է արքան,
Անբան գառան հետ ի՞նչ ես ման գալի:
(Նովի.Թումանյան)

2. Թռռնիկս լուկ իր փայտե ձին գիտեր,
Բայց կենդանի ձի չէր տեսել նա դեռ,

Մի օր ձի փետավ, իսկական մի ձի,
Այս ի՞նչ է, սպասի՜նկ, հարցրեց զարմացած:
Չի է, ասացի:
Աչքերը նրա հանկարծ չովեցին,
Երկար ժամանակ դիպում էր նա ձին,
Չէր խոսում, լուռ էր:
Նեպո առարկեց.
Իսկի էլ ձի չէ. բա անիվները,
Անիվներն ու՛ր են:

(Սամվել Գրիգորյան)

Հարցա՝ և հիշի՛ր՝

1. Շա՛ւր կարդա: Ուշադրությամբ կարդացած գիրքը լեզվի անփոխարինելի դաս է:
2. Կարդալիս աշխարհի՛ր հիշել՝ նոր հանդիպած բառերը:
3. Երբ շարադրություն կամ նամակ ես գրում, աշխարհի՛ր ընդունել ամենանհշտ և դիպուկ բառերը, որպեսզի ընթերցողը պարզ հասկանա, թե ի՛նչ ես ուզում ասել:
4. Գործածի՛ր միայն այն բառերը, որոնց խմայրը քեզ ամբողջովին հասկանալի է:
5. Խուսափի՛ր խոսքիդ մեջ ավելորդ բառեր գործածելուց. «հասկանու՞մ ես», «ուրեմն», «այսպես ասած», «մի խոսքով» և այլն:
6. Խոսքդ մի՛ աղավաղիր ռեալիստներից լսած անմիտ արտահայտություններով («փսիխ», «կլլա» և այլն):
7. Առանց անհրաժեշտության մի՛ օգտագործիր օտարազգի բառեր, եթե դրանց նշանակությամբ քո մայրենի լեզվում բառեր կան:
8. Խոսքի մեջ նույնպես պետք է քաղաքավարի լինել:
9. Հարգի՛ր խոսակցիդ: Արհամարհական կամ ծաղրական կերպով մի՛ վիրավորիր նրան:
10. Որևէ բան բացատրելիս մի՛ դիմիր ձեռքերի օգնությանը: Ամեն փեսակի միտք հեշտ ու հանգիստ կարելի է արտահայտել բառերով:

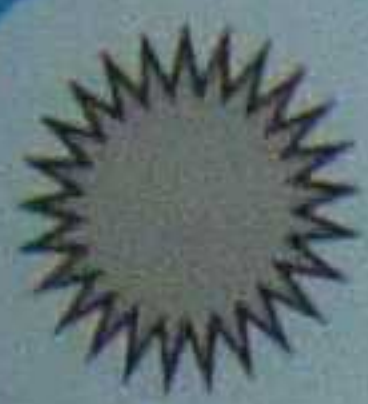
(Ա. Դորոխով)

Ա. ՀԱՉՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԼԵԶՎԻ ՀԱՉՅՈՒՆՆԵՐԸ

Նախադասությունները կազմված են բառերից, իսկ բառերը՝ հնչյուններից: Օրինակ՝ **Գարունը բացվեց** նախադասությունը կազմված է երկու բառից՝ **գարուն**, **բացվեց**: Իրենց հերթին այդ բառերն էլ կազմված են **գ, ա, ր, ու, ն** և **բ, ա, ց, վ, ե, ց** հնչյուններից: Հնչյուններն արտասանվում են և լսվում. նրանք բառեր կազմող անբաժանելի ձայներ են:

Բառերի անբաժանելի ձայնային միավորները կոչվում են հնչյուններ:

Հնչյուններն, առանձին վերցրած, իմաստ չեն արտահայտում, բայց իրար հետ միանալով կազմում են բառեր, որոնք իմաստ ունեն:

Օրինակ՝

Ա, տ, մ հնչյուններ են. դրանցից ոչ մեկը, առանձին վերցրած, իմաստ չունի, բայց դրանցով կազմված **մատ, տառ** բառերից յուրաքանչյուրը մի իմաստ ունի:

Լեզվի հնչյունների ուսումնասիրությամբ զբաղվում է հնչյունաբանությունը:

ՀԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1

Որոշեցե՛ք, թե հետևյալ բառերից յուրաքանչյուրը քանի՞ հնչյունից է կազմված և ի՞նչ հնչյուններից.

դասագիրք, ուսուցիչ, ձայն, ցորեն, ուրախանալ, քաջություն, մարզանք, փայտ, արագ, ծառ, զանգակ, ընկեր, հերոս, ժամանակ, պարտեզ, լուցկի, երկինք:

ՀԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2

Ներկայացրե՛ք հնչյուններից կազմեցե՛ք բառեր.

ձ,ն,յ,ու| ր,գ,ի,ք| ր,տ,ու,ց| մ,ր,յ,ա| ու,ր,յ,ք| ա,լ,ր| դ,ա,մ,ր| ր,ու,ջ| դ,կ,ա,ի,ծ|:

Օրինակ՝

ձ, ն, յ, ու = ձյուն:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

3

Ներկայից հնչյուններից տարբեր դասավորություններով կազմեցե՛ք տարբեր բառեր (կարելի է նաև մեկ հնչյունը երկու անգամ գործածել)։

մ, ա, դ, ր | ա, կ, խ | ն, շ, ու | հ, մ, ա | ա, ս, թ | ռ, ք, ա:

Օրինակ՝

ռ, ք, ա = քառ, առաք:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

4

Փոփոխելով տրված բառերի վերջին հնչյունը՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր։

դար, վար, համար, սուր, գար, լար, բեր, կարիճ, գիրք, վարգ, խառնիճ, հարդ, վանք:

2

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակությունը։

կարիճ

– քաջ, խիզախ, արի

խառնիճ

– մորեխանման վնասաբու միջատ

վարգ

– ձիու թեթև ու համաչափ ընթացք՝ վազք

հարդ

– դարման

2. ՀՆԶՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հնչյունների արտասանությանը մասնակցում են թոքերը, կոկորդը, բերանը, լեզուն, շրթունքները։ Թոքերը օդ են մաքրակարարում. արտաշնչելով՝ թոքերից օդի հոսանքն անցնում է կոկորդը, ապա՝ բերանի խոռոչը։ Կոկորդում գտնվում են ձայնավարերը, որոնք կարող են կծկվելով իրար մոտենալ կամ թույլ դիրքով, առանց կծկվելու, իրարից հեռու մնալ։ Եթե ձայնավարերը իրար մոտեցած են, թոքերից դուրս մղվող օդը կպչում է դրանց և թրթռացնում. այդ թրթռումների հետևանքով սրացվում է ձայն։ Իսկ եթե ձայնավարերը թույլ կերպով հեռացած վիճակում են, ապա թոքերից դուրս մղվող օդը կոկորդով, ինչպես խողովակի միջով, անցնում է բերանի խոռոչը։ Բերանի խոռոչում լեզվի և շրթունքների միջոցով կարող են արգելքներ ստեղծվել կոկորդից եկող օդի կամ ձայնի առջև, բայց կարող են և չստեղծվել։ Բերանում կազմվող այդ արգելքների շնորհիվ կոկորդից եկող ձայնը կամ շունչը վերածվում է աղմուկի։

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5

Կարողացի՛ք, սովորեցի՛ք և պատրասեցի՛ք, թե ինչ-
պե՛ս եմ արդաստանվում հնչյունները, ի՞նչ գոր-
ծարաններ եմ մասնակցում հնչյունների արդա-
ստանությամբ:

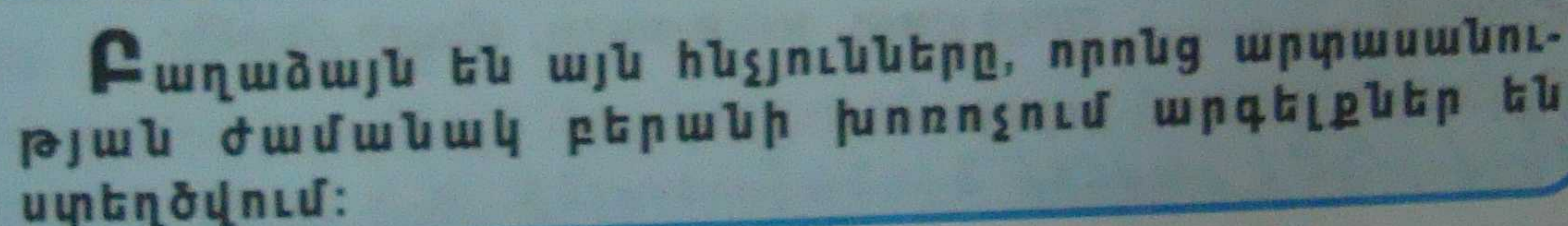
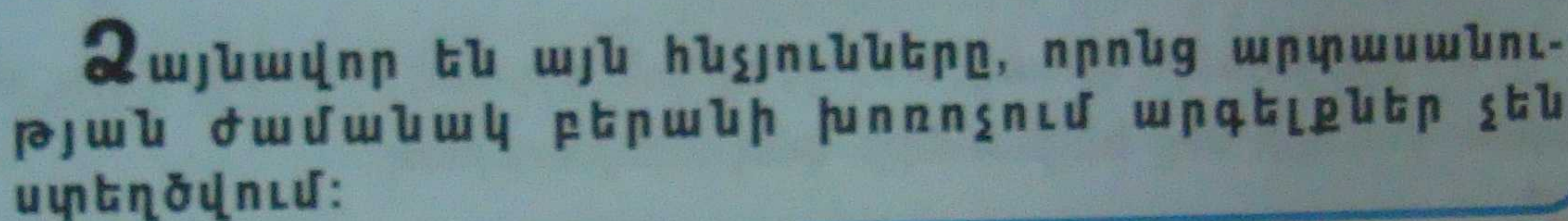
ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 6

Արարասանեցե՛ք ա, ու, բ, պ հնչյունները. ուշա-
դրութեամբ դարձրե՛ք յուրաքանչյուրի արարա-
սանութեան ժամանակ շրթունքների ընդունած
դիրքի վրա: Պարանեցե՛ք, թե դրանցից յուրաքան-
չյուրի արարասանութեան ժամանակ ի՞նչ դիրք են
ընդունում կամ ի՞նչ շարժում են կատարում
շրթունքները:

3. ՀԱՉՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ԶԱՅՆԱՎՈՐ ԵՎ ԲԱՂԱԶԱՅՆ ՆԼՅՈՒՆՆԵՐ

Ննչյունները լինում են երկու տեսակ՝ *մայնավոր* և *բաղաձայն*:

Ժամանակակից հայերենն ունի *վեց* ձայնավոր և *երեսուն* բաղաձայն:

Չայնապոր հնչյուններն են՝ *ui*, *t* (*ti*), *u*, *h*, *ni*, *o* (*n*):

Զայնավոր հնչյուններն են՝ *ա, է (և), լ, ռ, ա, օ (ու)*
Բաղաձայն հնչյուններն են՝ *բ, գ, դ, զ, թ, ժ, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, յ, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, յ*

h, z, s, w, g, n, u, y, m, r, g, w, p, f:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 7

Կարդացե՛ք հետևյալ բառերը և որոշեցե՛ք
ձայնավորներն ու բաղաձայնները.

ամառ, ընկեր, ուսում, սիրտ, կարոտ, ընթրիք, գերան, վարձ, գիրք,
կարդալ, առու, սերմնացան, արտ, արտփափայր, ջուր:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 8

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով բաց թողնված ձայնավորները.

վար...լ, ա...վորել, կ...փու, ծաղ...կ, պար...հան, գ...թան, ծր...ր, վ...րարկու, կ...շիկ, բ...րան, փ...խարակ, կավ...ն, գր...փ...խարակ, կ...րջել, կ...ր...կուր, դաս...ր...ն, ...ս...ցիչ, ...գուց, ...շուն, ...րոր, ...ջնել, ջ...ր:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 9

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով բաց թողնված բաղաձայնները.

կ...ուր, գի...ք, մա...րել, ձե...ք, մար...եր, կար...ր, թան...ր, ըն...րիք, կար...ալ, արե...ակ, ա...ջառ, հեր...ական, կա...գնել, ըն...նել, բար...րանալ, կ...թել, կար...ել, վար...ել, փո...ծել:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 10

Տրված բառերից կազմեցե՛ք նոր բառեր.

ա) **սար, լար, դար, փալ, ջուր, մար, հայր, բերք** բառերի բաղաձայնների փոփոխությամբ.

բ) **սար, վարք, սուգ, մեզ, դուռ, բուռ, գառ, խալ, բառ, սառ, մուկ** բառերի ձայնավորների փոփոխությամբ.

գ) **մաքի, թզենի, փանկ, մաշկ, սրահ, վիճակ, կրավ, վկա, մկրար, ափսե** բառերի մեջ հնչյունների փոփոխությամբ:

Օրինակ՝ _____ **սար-քար, սար-սուր, մաքի-քամի:**

Ստորագրե՛ք բառերի նշանակությունը.

մեզ	– մատախուղ, մշուշ
սեզ	– հպարտ, վեհ, խրոխր
մաքի	– ոչխար (էգ)
կրավ	– վուշի կամ կրավարի թելից գործված կրոր, գործվածք

4. ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ՉԱՅՆԵՂ, ԽՈՒԼ ԵՎ ՇՆՉԵՂ ԽՈՒԼ ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐ

Բոլոր ձայնավոր հնչյունների արտասանության ժամանակ ձայնալարերը թրթռում են, իսկ բաղաձայնների մի մասի արտասանության

Ժամանակ թրթռում են, մյուս մասի արտասանության ժամանակ՝ ոչ: Դրան համապատասխան էլ բաղաձայնները լինում են երկու տեսակ՝ **ձայնեղ** և **խուլ**:

Ձայնալարերի թրթռումով արտասանվող բաղաձայնները կոչվում են ձայնեղ բաղաձայններ:

Հայերենի ձայնեղ բաղաձայններն են՝ **բ, գ, դ, ձ, ջ, վ, զ, ժ, ղ, լ, մ, ն, ռ, ռ, յ:**

Առանց ձայնալարերի թրթռումի արտասանվող բաղաձայնները կոչվում են խուլ բաղաձայններ:

Այդ բաղաձայններն են՝ **պ, կ, փ, ծ, ճ, ֆ, ս, շ, խ, հ, փ, թ, ք, զ, չ:** Խուլ բաղաձայնների մի մասն արտասանվում է ուժեղ շնչով:

Ուժեղ շնչով արտասանվող խուլ բաղաձայնները կոչվում են շնչեղ խուլներ:

Դրանք են՝ **փ, թ, ք, զ, չ:**

Մնացյալ խուլ բաղաձայնները կոչվում են **պարզ խուլներ**: Դրանք են՝ **պ, փ, կ, ծ, ճ, ֆ, ս, շ, խ, հ:**

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 11

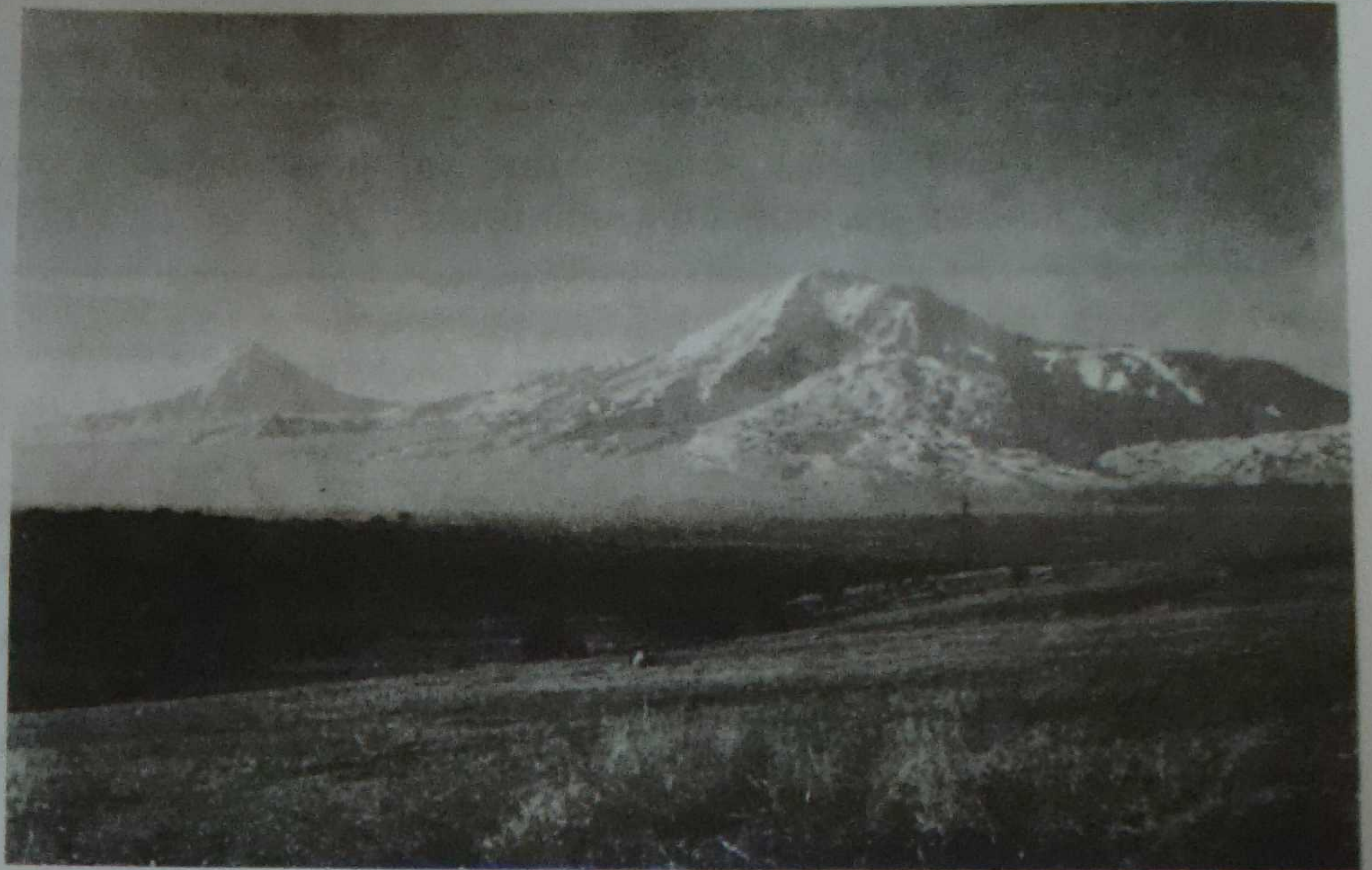
Դու՛րս գրեցեք բաղաձայնները և ցու՛յց տվե՛ք, թե որո՞նք են ձայնեղ, շնչեղ խուլ, պարզ խուլ բաղաձայնները: Որոշեցե՛ք, թե ո՞ր բաղաձայնները չկան:

Արի՛, դու արի,
Քո գալը բարի,
Սիրուն Նոր տարի,
Նոր օրեր բեր մեզ:

Ձյուն փուր սարերին,
Անձրև՝ արարերին,
Կարկուտը՝ չարին,
Զով արևը՝ մեզ:

(Լ.Աղայան)

Դու՛րս գրեցե՛ք բաղաձայնները՝ խմբավորելով ըստ տեսակների (ձայնեղ, պարզ խուլ, շնչեղ խուլ):

Ա՛խ, այս Մասիսը,
Որից փափկում են սրտերը բոլոր,
Երբ ինքը... քա՛ր է.
Որ ջերմացնում է սրտերը մոլոր,
Երբ ինքը...սա՛ռն է...

(Գ.Էմին)

5.ԵՐԿՅՆՉՅՈՒՆՆԵՐ

Նայերենում / բաղաձայնն ավելի թույլ արգելքով է արտասանվում, քան մյուս բաղաձայնները, այդ պատճառով էլ, մյուսներից տարբերելու համար, / հնչյունը կոչում են **կիսաձայն**:

Կիսաձայն / հնչյունի և որևէ ձայնավորի կապակցությունը կոչվում է երկհնչյուն:

Սյուն, լույս, եղբայր, փասնամյակ բառերի մեջ
յու, ույ, այ, յա երկհնչյուններ են:

Հայերենն ունի հետևյալ երկհնչյունները՝

- այ – հայր, մայր, կայծակ և այլն.
- յա – կյանք, մարյան, հնգամյակ և այլն.
- եյ – (արփասանվում է էյ) – թեյ, Ջեյթուն, Մեյրան և այլն.
- յե, ե – (արփասանվում է յե) – եզ, երիփասարդ, Միքայել և այլն.
- յի – գայի, հյուսիսային, ձմեռային և այլն.
- ոյ – (արփասանվում է ոյ) – խոյ, գոյ և այլն.
- յո – յոթ, Գյոթե, արդյոք և այլն.
- ույ – գույն, խարույկ, հաճույք, երեկույթ և այլն.
- յու – սյուն, հնչյուն, երկյուղ, աղբյուր և այլն:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 14 Գտե՛ք հետևյալ բառերի մեջ եղած երկհնչյունները.

Պարույր, քարայր, մյուս, փասնյակ, քաջություն, Նոյ, Սերգեյ, երազ, դույլ, փասնօրյակ, յոթանասուն, սայլ, լույս, արյուն, խաղայի:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 15 Արտագրեցե՛ք՝ լրացնելով բաց թողնված երկհնչյունները.

ուրախութ...ն, դ...լ, գործուն..., հ...րական, Նյու ...րք, շ...վել, վիրաբ...ծ,
Գա...նե, Օֆել..., փ...լակ, օբ...կա, երկնագ...ն, նա...լ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 16 Գտնել բառեր, որոնց մեջ կան այ, ույ, յա, յու, յե երկհնչյունները:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 17 Տրված բառերից կազմեցե՛ք երկհնչյուն ունեցող բառեր.

հոր, եղբոր, բուժել, լուսավոր, բուրավեր, ծովանալ, խաղարկել, առօրե-
ական, կապերել, սառցահալ, կառուցել, գունավոր:

հոր-հայր, բուժել-վիրաբույժ, լուսավոր-ան-
լույս և այլն:

6. ՁԱՅՆԱԿԱՊ

Նայերենում իրար հաջորդող երկու ձայնավորների միջև սովորաբար արտասանվում է *յ* հնչյունը, ինչպես՝ *միայն, էակ, պոեթ* և այլն, արտասանվում են՝ *միյայն, էյակ, պոյեթ* և այլն:

Ձայնավորների միջև արտասանվող *յ* հնչյունը կոչվում է ձայնակապ:

Ձայնակապը երկհնչյուն է կազմում ոչ թե նախորդ, այլ հաջորդ ձայնավորի հետ: Այսպես՝ *պողայի* բառում ձայնակապը գտնվում է *ա* և *ի* ձայնավորների միջև, երկհնչյունն է ոչ թե *այ*, այլ՝ *յի*:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

18

Գրե՛ք հետևյալ բառերում եղած ձայնակապը և որոշեցե՛ք նրանով կազմվող երկհնչյունը.

կայարան, մայուն, էակ, միասին, սահեի, գոյություն, այո, հայերեն, հարավային, թեյարան:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

19

Առանձին սյունակներում գրեցե՛ք նախորդ վարժության այն բառերը, որոնց մեջ ձայնակապը գրված է, և այն բառերը, որոնց մեջ ձայնակապը գրված չէ:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

20

Կազմեցե՛ք բառակապակցություններ՝ գործածելով երկհնչյուն ունեցող բառեր:

Օրինակ՝

խարտյաշ այծյամ, հեքիաթային բնություն:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

21

Արտագրեցե՛ք, ապա դու՛րս գրեցեք երկհնչյուն ունեցող բառերը:

Ճերմակաթույր կարապների երամը ցուրտ վայրերից չվում էր դեպի հարավային երկրներ: Թռչում էին նրանք կապույտ ծովերի վրայով: Վաղորդյան աղջամուղջին ծովի հայելանման մակերևույթն սկսեց մրրկել: Արծաթափայլ ալիքները ծառս եղան և մոնջունով զարկվեցին միմյանց:

(Լ.Տոլստոյ)

Մոխրեցե՛ք բառերի նշանակություններ.

ճերմակաթույր	– ճերմակ՝ սպիտակ գույնով
թույր	– գույն, երանգ
վաղորդյան	– առավոտյան
աղջամուղջ	– 1. մութնուլույս, մթնշաղ. 2. մթություն, մշուշ
ծառս լինել	– 1. հեղևի ուրբերի վրա կանգնել (ձիու մասին). 2. ըմբոստանալ, ընդվզել. 3. տեղից վեր թռչել

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 22

Գրեցե՛ք համառոտ շարադրություն՝ գործածելով երկհնչյուն ունեցող հեղևյալ բառերը.

բացօթյա, կիրակնօրյա, վաղորդյան, Օֆելյա, Գայանե, Միքայել, Կորյուն, քարայր, հայրենի, բնություն, բույր, բյուրավոր, ճովողյուն, միմյանց, ձայնեղ, վայրէջք:

7. ՎԱՆԿ

Բառի մեջ իրար հաջորդող հնչյուններն արտասանվում են առավել կամ պակաս սերպությամբ:

Օրինակ՝

Արդար բառի մեջ **ար** հնչյուններն իրար հետ սերպ միասնությամբ են արտասանվում, իսկ **դար** հնչյունները՝ իրար հետ: Այդ երկու խմբերի մեջ որոշ չափով անջատում՝ դադար կա: Իրար հետ սերպ միասնությամբ արտասանվող հնչյունները մեկ շնչով են արտաբերվում:

Բառի այն հնչյունը կամ հնչյունախումբը, որ արտաբերվում է մեկ շնչով, կոչվում է վանկ:

Արդար բառի **ար** հնչյունախումբը մեկ վանկ է, **դար** հնչյունախումբը՝ մի այլ վանկ:

Վանկը բաղկացած է լինում մեկ կամ մի քանի հնչյունից: Առանց ձայնավորի վանկ չի լինում: Բառի մեջ այնքան վանկ կա, որքան ձայնավոր:

Օրինակ՝

Արդար բառն ունի երկու ձայնավոր և երկու վանկ, **ուսուցիչ** բառն ունի երեք ձայնավոր և երեք վանկ, իսկ **տուն** բառը՝ մեկ ձայնավոր և մեկ վանկ:

Վանկի ձայնավորը կոչվում է վանկարար հնչյուն:

Օրինակ՝

Առու բառը բաղկացած է երկու վանկից՝ **ա** և **ռու**: Առաջին վանկի վանկարար հնչյունն է **ա** ձայնավորը, իսկ երկրորդինը՝ **ռու** ձայնավորը:

Վանկը լինում է **բաց** կամ **փակ**:

Ձայնավորով վերջացող կամ միայն ձայնավորից կազմված վանկը կոչվում է բաց վանկ:

Օրինակ՝

Ա-ռու, կա-տու, գի-նի բառերի բոլոր վանկերը բաց են:

Բաղաձայնով վերջացող վանկը կոչվում է փակ վանկ:

Օրինակ՝

Ար-դար, կան-չել, եր-դում բառերի բոլոր վանկերը փակ են. **մա-րագ** բառի առաջին վանկը **բաց**, երկրորդը **փակ** վանկ է:

Շատ բառերի մեջ արտասանվում է **ը** ձայնավորը, բայց չի գրվում: Այդպիսի բառերի մեջ մեկ կամ մի քանի վանկերի վանկարար ձայնավորն է լինում **ը**-ն:

Օրինակ՝

Գրքեր բառի մեջ **գ** և **ը** բաղաձայնների միջև արտասանվում է չգրվող **ը** ձայնավորը, հետևաբար, **գրքեր** բառը կազմված է երկու վանկից, որոնցից առաջինի վանկարարն է չգրվող **ը**-ն: Նույնպես և՛

Կրորտել բառի մեջ **կ** բաղաձայնից և **տ** բաղաձայնից հետո լավում է **ռ**, հետևաբար այդ բառի վանկերն են՝ **կր-տրր-տել**, որոնցից առաջին երկուսի մեջ վանկարարն է չգրվող **ռ**-ն:

Չգրվող, բայց արտասանվող և ունեցող վանկը կոչվում է գաղտնավանկ:

Գրքեր բառի առաջին, **կրորտել** բառի առաջին և երկրորդ վանկերը գաղտնավանկեր են:

Բառերը կարող են բաղկացած լինել մեկ կամ մի քանի վանկից:

Միայն մեկ վանկից բաղկացած բառը կոչվում է միավանկ բառ:

Օրինակ՝

Տուն, ես, սար, վարդ բառերը միավանկ են:

Մեկից ավելի վանկերից կազմված բառերը կոչվում են բազմավանկ:

Օրինակ՝

Ա-շա-կերտ, ու-սու-ցիչ, կար-դալ, բար-ձր բառերը բազմավանկ են:

Վ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

23

Տեղեկալ բառերը վանկերի բաժանեցե՛ք և յուրաքանչյուրի դիմաց գրեցե՛ք վանկերի քանակը.

արագաշարժ, գործարան, խոսք, առավուր, այգի, արդարություն, բարձ-
րանալ, քանդակագործություն, երաժիշտ, դասագիրք, ծայր, գարուն,
դասընկեր, մկրատ, մանր, թանձր, դոնբաց, ուղղել, բերրի, վերջ, ինն,
դաշտ:

Մի զա, հեպո կրեսնենք նախադասության մեջ *մի*-ն շեշտված չէ, և նախադասությունը նշանակում է *թող զա* (կամ *երբ որ զա*), *հեպո կրեսնենք*: Եթե շեշտենք *մի*-ն և ասենք՝ *մի՛ զա, հեպո կրեսնենք*, ապա նախադասության իմաստը կփոխենք, և նա կնշանակի՝ *չի կարելի զալ, հեպո կրեսնենք*:

Ճիշտ շեշտադրությունն առանձնապես կարևոր է չափածո գրվածքների ընթերցանության և արքայասանության ժամանակ, որովհետև սխալ շեշտադրությունը խախտում է նրա չափը: Ներկաբար, բանավոր խոսքի գեղեցկությունն ու մտքի ճշգրտությունը պահանջում են շեշտադրության կանոնների անսխալ կիրառություն:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

29

Առաջին տողի օրինակով դրե՛ք հետևյալ ուրանավորի բոլոր բառերի շեշտերը և կարդացե՛ք ճիշտ շեշտադրությամբ:

Անցել է *ձմե՛ռը*, անցել են *հողմե՛րը*,
Ամենուր զարթոնք է ու մայիս,
 Անձանոթ *հավքեր* են եկել այս կողմերը
 Եվ *ձրի* համերգ են տալիս:
 Ուռենին հյուսել է *զմբուխարե* ծամերը,
 Շորորում, *ժպտում* է բոլորին:
 Առաջին անգամ են *ծաղկում* այս ծառերը՝
 Յասաման, *ակացիան* ու լորին:

(Ն.Սահյան)

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

30

Վանկերի բաժանեցե՛ք նախորդ բանաստեղծության ընդգծված բառերը, ցույց տվե՛ք զադրնավանկը:

9. ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

Բառի ձևափոխության կամ նոր բառեր կազմելու ժամանակ հաճախ բառի վերջից ավելանում են վանկեր, որով բառի շեշտը տեղափոխվում է ավելացած վանկի ձայնավորի վրա:

10. Է ՁԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Մի քանի միավանկ բառերի սկզբի *Է*-ն դառնում է *ի*: Այդ բառերն են՝ *էջ* (օր.՝ *իջնել, իջևանել, իջեցում*), *էգ* (օր.՝ *իգական*), *էշ* (օր.՝ *իշուկ, իշաքեռ*):

բ) Բառամիջի փակ վանկի *Է* ձայնավորը, որ գրվում է *ե* տառով, որոշ բառերում դառնում է *ի*:

Օրինակ՝

վեճ-վիճել, վեպ-վիպասան, հանդես-հանդիսավոր, զես-զիսավոր:

Վ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

31

Տեղեկյալ բառերից փակագծերում տրված բառերի և մասնիկների օգնությամբ կազմեցե՛ք նոր բառեր՝ ենթարկելով անհրաժեշտ հնչյունափոխության.

գեր (անալ), կես(ապ), հայրենասեր(ություն), մեզ(ապապ), էշ(ապեր), պարտեզ(պան), զեն(ակիր), հրավեր(ապումս), էշ(այծյամ), գրագետ(ություն), փեր(անալ), վեպ(ագիր):

Օրինակ՝

գեր(անալ) – գիրանալ:

Վ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

32

Գրե՛ք հեղինակ բառերի հնչյունափոխված մասը և վերականգնեցե՛ք անհնչյունափոխ ձևերը.

դիզել, կիսամուշտակ, վիպական, իջևանել, պապվիրել, սիրավիր, պարփզակ, իջվածք, փիրական, սիզավետ, զինել, գիշակեր:

Օրինակ՝

դիզել (դիզ – դեզ):

11. Ի ՁԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Մի քանի միավանկ բառերի սկզբում *ի*-ն դառնում է *ը*, որը գրվում

Օրինակ՝

ինձ (կենդանի) – ընձուղտ, ինչ(ք) – ընչաքաղց, իդձ (ցանկություն) – ըդձալի:

բ) Միավանկ բառերի մեջ, փակ վանկում **ի**-ն դառնում է **ը**, որը չի գրվում:

Օրինակ՝ **սիրտ** – **սրտոտ**, **գիծ** – **գծել**, **գիր** – **գրություն**,
ծիգ – **ձգողություն**:

գ) Բազմավանկ բառերի վերջին փակ վանկի **ի**-ն սղվում է կամ դառնում է **ը**, որը չի գրվում:

Օրինակ՝ **դեղին** – **դեղնուց**, **նկարիչ** – **նկարչություն**, **արճիճ** – **արճնագույն** (արքասանվում է **արճընագույն**):

դ) Բազմավանկ բառերի վերջում, **ակ** մասնիկից առաջ, **ի**-ն դառնում է **յ**, եթե շեշտն ընկնում է այդ մասնիկի **ա** ձայնավորի վրա:

Օրինակ՝ **որդի** – **որդյակ**, **աղավնի** – **աղավնյակ**, **կղզի** – **կղզյակ**:

ե) Շատ բազմավանկ բառերի վերջում **ի**-ն միանում է ավելացող վանկի սկզբի անշեշտ **ա** ձայնավորին և դառնում է **է** (գրվում է **ե**):

Օրինակ՝ **որդի** (**որդիասեր**) – **որդեսեր**, **այգի** (**այգիապան**) – **այգեսպան**, **ոսկի** (**ոսկիագոծ**) – **ոսկեգոծ**, **բարի** (**բարիասիրտ**) – **բարեսիրտ**:

զ) Բառավերջի **ի**-ն ձայնավորից առաջ երբեմն ընկնում է, երբեմն՝ պահպանվում:

Օրինակ՝ **ոսկի** (**ոսկիերիզ**) – **ոսկերիզ**, **բարի** (**բարիություն**) – **բարություն**, **աղավնի** (**աղավնիատուն**) – **աղավնատուն**, **գերի** (**գերիություն**) – **գերություն**, **բայց՝ բերրի** – **բերրիություն**, **գյուղացի** – **գյուղացիություն** և այլն:

բարեգործ, ընչաքաղց (ազահ), բարօրություն, ուղեգիր, գնել, թվաբանություն, ոսկեգույն, որդեգրել, պապանյակ, գծավոր, վերջնական, ընծառյուծ, դեղնամորթ, նարնջագույն, մրգառապ, փառեվերջ, փոշոփել, գեղեցկություն, ամեհություն, թշնամանալ, կենդանություն, ոսկերանգ:

Օրինակ՝ _____ բարեգործ (բարիագործ) – **իա-ե**:

թիվ(նշան), գին(ցուցակ), ուղի(գիր), միս(գործ), գարի(հաց), ծաղիկ (թերթ), դեղին(մորթ), խնդիր(գիրք), սիրտ(ցավ), բարի(կամ), այգի(տեր), գրիչ(կոթ), հոգի(ակ), երկիր(բան):

Օրինակ՝ _____ թիվ(նշան) – թվանշան – **ի-ն** դառնում է **ը**:

12. ՈՒ ԶԱՅՆԱԿՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Միավանկ բառերի փակ վանկի **ու**-ն դառնում է **ը**:

Օրինակ՝ _____ սուր – սրել, փունջ – փնջավոր, ջուր – ջրկիր, հուր – հրավառ, ցուրտ – ցրտի:

բ) Բազմավանկ բառերի վերջին՝ փակ վանկի **ու**-ն սղվում, դուրս է ընկնում կամ, որոշ դեպքերում, դառնում է **ը**:

Օրինակ՝ _____ երեսուն – երեսնամյա, տեսուչ – տեսչություն, անասուն – անասնապահ, գլուխ – գլխավոր, անունդ – աննդարար, ժողովուրդ – ժողովրդական:

գ) Բառավերջի բաց վանկում **ու**-ն հաճախ դառնում է **վ**:

Օրինակ՝

առու – առվակ, ձու – ձվաձև, թթու – թթվահամ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 35

Որոշեցե՛ք, թե ի՞նչ հնչյունափոխության է ենթարկվել ու ձայնավորը հետևյալ բառերում.

ցրահար, գլխավոր, գարնանային, լեզվակ, ձվակեր, հնձվոր, գնդաձև, շնչավոր, նռնենի, խորհրդավոր, շրթնային, բրդաբու, նրբագեղմ, ամրացնել, թթվել, առվահամ, կարվախաղ, թթենի, լծկան, ձկներ:

Օրինակ՝

ցրահար – ցուրտ (ու-ր):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 36

Տեղևյալ բառերից նոր բառեր կազմեցե՛ք և նշեցե՛ք, թե ի՞նչ փոփոխության է ենթարկվում ու ձայնավորը.

կուրծք (վանդակ), ջուր(աման), շուրջ(գիծ), ուրու(ական), թռչուն(բույծ), փունկ(արան), մածուն (աման), Մակու (եցի), չու(ցուցակ), սնունդ(մթերք):

Օրինակ՝

կուրծք (վանդակ) – կրծքավանդակ:

13. Ը ԶԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բառավերջի գաղափարականի **ը** ձայնավորը սղվում է այն բոլոր դեպքերում, երբ բառին ավելացող մասնիկը կամ բառը ձայնավորով է սկսվում:

Օրինակ՝

փոքր|ը|ր – փոքրություն, դուստր|ը|ր – դստրիկ,
հյուս|ը|ն – հյուսնություն, ման|ը|ր – մանրամաս,
հիւմ|ը|ն – հիւմնադիր:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 37

Ծանր, ոսկր, ասարդ, մանր, թանձր, ծաղր բառերից կազմեցե՛ք այնպիսի նոր բառեր, որոնց մեջ գաղափարականի ը-ն սղված լինի:

Օրինակ՝

ծանր – ծանրակշիռ:

14. ԵՐԿԻՆՋՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) *Յա* երկինջյունը բազմավանկ բառերի վերջում, թե՛ փակ և թե՛ բաց վանկում, երբեմն դառնում է *է* (գրվում է *ե*):

Օրինակ՝

ապրյան – ապրենակալ, պապրանյակ – պապրանեկիկ, գործունյա – գործունեություն, պապրյան – պապրենավոր:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

38

Գրե՛ք հետևյալ բառերի հնչյունափոխված մասը և վերականգնե՛ք անհնչյունափոխ ձևը.

պաշտոնություն, մաքենադարան, առօրեական, վայրկենական, սենեկապետ:

բ) *Ույ* երկինջյունը փակ վանկում հաճախ դառնում է *ու*:

Օրինակ՝

գույն – գունավոր, կույր – կուրանալ, կառույց – կառուցել, բույր – բուրավետ:

գ) *Ույ* երկինջյունը մի քանի բառերում սղվում է:

Օրինակ՝

բույն – բնավորվել, սառույց – սառցահալ, կապույտ – կապտել:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

39

Գրե՛ք հետևյալ բառերի հնչյունափոխված մասը և վերականգնե՛ք անհնչյունափոխ ձևը.

լուսավոր, բուրասարան, բուսական, մաքուցել, մաքուցարան, զգուշություն, հուսալից, թունավոր, գունեղ, կապություն, սառցարան, համբուրել, ողջունել, կուրակել, կառուցում, զեկուցում, անասնաբուծություն:

Օրինակ՝

լուսավոր – լուս – լույս:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 40

Ներկայից բառերից նոր բառեր կազմեցե՛ք և նշեցե՛ք, թե ի՞նչ հնչյունափոխություն է կատարվում.

կառույց|ապարել|, բույս|բան|, հույս|փու|, լույս|բեր|, գեկույց|գիր|, հրապույր|իջ|, գույն|վառ|, սառույց|պար|:

Օրինակ՝ կառույց|պարել| – կառուցապարել:

Ստեղծե՛ք բառերի նշանակություններ.

ալյակ	– փոքրիկ, թեթև ալիք
ամայի	– բնակությունից զուրկ, անբնակ, անշեն
բուրյան	– բուրավեր, անուշաբույր, հոտավեր
գույժ	– վարձար լուր, բոթ
դյուցազն	– 1. աստվածների ցեղից սերված. 2. առասպելական հերոս. 3. քաջ, խիզախ, հերոս

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 41

Նոր սովորած բառերով կազմեցե՛ք նախադասություններ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 42

Դու՛րս գրեցեք երկհնչյուն ունեցող բառերը: Գրեցե՛ք ընդգծված բառերի հոմանիշները և դրանցով կազմեցե՛ք բառակապակցություններ:

Զմրուխարյա խոտերի ու բույսերի վրա նստել է **վաղորդյալ** ցողը: **Անգույն** ու թափանցիկ կաթիլը վայրկյան առ վայրկյան փոփոխվում է **արփիական** ճառագայթներից: Զգայուն, **մարգարիտ** այդ կաթիլը աննկար փոքրանում է ու կորչում:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 43

Դու՛րս գրեցեք հերկյալ նամակի ընդգծված բառերը և ցու՛յց տվեք, թե ի՞նչ հնչյունափոխություն է կատարվել:

Սիրելի՛ Վահան, երեկ մեզ համար արտակարգ տպավորություններով լի օր էր: Դեռ գնացքում մենք հիացանք Մասիսների անպարմելի **գեղեցկությանը**: Արևի շողերով **լուսավորված**՝ վեհորեն դեպի երկինք էր ձգվել ձյունափառ Արարապը: Գագաթների ձյունը փայլում էր անհունության մեջ, իսկ ցածում տարածվում էր կապույտ մշուշը Արարապյան դաշտի վրա:

Երբ Երևան հասանք, մութն ընկնում էր արդեն: Առաջին **անջնջելի** փափա-
վորությունը, որ **մշտապես** կմնա իմ հիշողության մեջ, Սասունցի **Դավթի**
հուշարձանն է **երկաթուղային** կայարանի հրապարակում: Իր նժույգին
հեծած՝ մեր անպարտելի հերոսը, թուրը ձեռքին, **մարմնացնում** է մեր
Ժողովրդի հզորությունը, հայրենասիրությունն ու հաղթանակի կամքը:

Ուշ էր արդեն, որ մենք փեղավորվեցինք հյուրանոցում:

Այսօր եղանք **կենդանաբանական** և **բուսաբանական** այգիներում:
Տեսանք բազմաթիվ կենդանիներ ու բույսեր, որոնց անունները միայն
դասագրքերից գիտեինք կամ բոլորովին չգիտեինք: Գեղեցիկ է բուսա-
բանական այգին. **բազմերանգ** ծաղիկները, **բազմադեղնակ** ծառերն ու
թփերն այնքան գեղեցիկ են, որ դժվար է նկարագրել:

Վաղը գնալու ենք **Մարենադարան** և զանազան թանգարաններ:

Ջերմ բարևներով՝
քո ընկեր Նայկազ

6-ը հուլիսի 2002թ.
Երևան

ՆԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 44

Գրեցե՛ք «Գարունը մեզ մոտ» վերնագրով
շարադրություն՝ գործածելով հետևյալ բառերը՝
*համապատասխան հնչյունափոխության եև-
թարկելով դրանք.*

ձյուն|իալ, կույր|ակվել, կարկուտ|բեր, առու|ակ, բույս|ական, ծաղիկ|ել,
կապույտ|ություն, վայրկյան|ական, բույր|աստան, ծաղիկ|անոց, ծուփ|ալ,
բարձր|անալ:

ՆԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 45

Բացատրեցե՛ք նախորդ վարժությունում
կատարած հնչյունափոխությունները համա-
պատասխան կանոններով:

15. ՏԱՌ ԵՎ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

Գրավոր խոսքի մեջ լեզվի հնչյուններից յուրաքանչյուրը նշանակվում է
որևէ գրային նշանով, որ կոչվում է **տառ**: Օրինակ՝ **ասել** բառի հնչյուն-

ներից յուրաքանչյուրը գրվում է մի նշանով՝ **ա, ս, ե, լ**:

Ամեն մի լեզու ունի իր փառերը:

Լեզվի բոլոր փառերը, ընդունված դասավորության կարգով, կազմում են այդ լեզվի այբուբենը:

Այբուբենը փվյալ լեզվի փառերի ամբողջությունն է՝ դասավորության ընդունված կարգով:

Այբուբենի մեջ փառերի հաջորդական կարգը կայուն է և չի կարելի խախտել:

Այբուբենի ամեն մի փառ ունի մեծափառ և փոքրափառ փեսակները: Ժամանակակից հայերենի այբուբենն ունի 39 փառ: Սրանցից 38-ը այբուբենի իրար հաջորդող փառերն են, իսկ 39-րդը այդ շարքից դուրս գտնվող կցագիր **և**-ն է:

Այբուբենի փառերն, իրենց դասավորությամբ, հետևյալն են.

Մեծափառ՝

**Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Խ, Ծ, Կ,
Ն, Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Յ, Ն, Ը, Ռ, Չ, Պ, Զ, Ռ, Ս, Վ,
Տ, Ր, Յ, ՌԻ, Փ, Բ, Օ, Ֆ:**

Փոքրափառ՝

**ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ,
ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ջ, ռ, ս, վ, փ, ռ, ց, ու,
փ, ք, օ, ֆ:**

Մեծափառ «և» չկա, գրվում է եվ:

Այբուբենի այդ փառերը հնում ունեին անուններ, որոնք այժմ սովորաբար չեն գործածվում: Այդ անունները կարդա՝ նկարի ներքևում:

Նայերեն փառերը և այբուբենը հորինել է Մեսրոպ Մաշտոցը 405 թվականին, այդ պատճառով էլ մեր այբուբենն ընդունված է կոչել մեսրոպյան այբուբեն:

Այբուբենի փառերից յուրաքանչյուրը գործածվում է մեկ հնչյունի համար, բայց կան դեպքեր, երբ մեկ հնչյունի համար օգտագործվում է

երկու փառ կամ էլ, ընդհակառակն, մեկ փառով արտահայտվում է երկու կամ երեք հնչյուն: Օրինակ՝ ժամանակակից հայերենի **օ** հնչյունի համար ունենք **օ** և **ո** փառերը, **է** հնչյունի համար՝ **է** և **ե** փառերը: Դրանց հակառակ՝ **և**-ը արտահայտում է որոշ դեպքերում երեք (**յ, է, Վ**), որոշ դեպքերում՝ երկու (**է, Վ**) հնչյուն, ինչպես, օրինակ՝ **ևսև** (արտասանվում է **ևսյէվ**), **արև** (արտասանվում է **արէվ**): Բառասկզբում **ո** փառն արտահայտում է երկու հնչյուն (**վ, օ**), նույնպես և **ե** փառը (**յ, է**): Այդ բոլորի հետևանքով է, որ մեր այժմյան այբուբենը, կցագիր **և**-ի հետ վերցրած, ավելի շատ փառեր ունի, քան մեր լեզվի հնչյուններն են (39 փառ՝ 36 հնչյունի համար):

Ա-այբ
Բ-բեն
Գ-գիմ
Դ-դա
Ե-եչ
Զ-զա
է-է
Ը-ըթ

Թ-թո
Ժ-ժե
Ի-ինի
Լ-լուև
Խ-խե
Ծ-ծա
Կ-կեն
Հ-հո

Ձ-ձա
Ղ-ղափ
Ճ-ճե
Մ-մեն
Յ-հի
Ն-նու
Շ-շա
Ռ-վո

Չ-չա
Պ-պե
Ջ-ջե
Ռ-ռա
Ս-սե
Վ-վեվ
Տ-տյուև
Ր-րե

Տ-տո
Ու-ու
Փ-փյուր
Ք-քե
Օ-օ
Ֆ-ֆե

Մենք ապա այբուբենում ժամանակակից հայերենի **ու** ձայնավորի փոխարինում դրված էր **վյուն** անվանված փառը (**Է**): Ներագայում, ինչպես մյուս փառերի, **վյուն**-ի համար էլ ստեղծվեց փոքրատառ (**ւ**):

Այդ վյունը (**Է, ւ**) ժամանակակից հայերենի այբուբենում դարձել է **ու** փառի բաղադրիչ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 46

Անգիր սովորեցե՛ք այբուբենի փառանուններով հորինված այս հանգսխաղը:

Այբ, բե՛ն, գի՛մ,
Ե՛լ Նովակիմ,
Դա՛, ե՛չ, զա՛,
Լծի՛ր եզան:
Է՛, ը՛թ, թո՛,
Վե՛ր կաց Թաթո՛,
Ժե՛, ինի՛, լյու՛ն,
Կապի՛ր քո շուն:
Խե՛, ծա՛, կե՛ն,
Ու՛ր է Նակեն:
Նո՛, ձա՛, դա՛ւր,
Միհրա՛ն, Միհրդա՛ւր:
Ճե՛, մե՛ն, հի՛,

Կզանք հիմի:
Նու՛, շա՛, վո՛,
Պրծի՛ր, Շավո՛,
Չա՛, պե՛, ջե՛,
Ուշ է, Վաչե՛:
Ռա՛, սե՛, վե՛վ,
Ծագեց արև:
Տյու՛ն, րե՛, ցո՛,
Մա՛րդ, Աստծո:
Վյու՛ն, փյու՛ր, քե՛,
Քելե՛ Սրբե՛:
Ե՛վ, օ՛, ֆե՛,
Օ՛, ի՛նչ գով է:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 47

Որոշեցե՛ք, թե հետևյալ բառերի մեջ ո՞ր փառերն են երկու կամ երեք հնչյուն արտահայտում և որո՞նք են այդ հնչյունները.

կարևոր, որոշել, և, բարև, ողորկ, ես, թեև, թև, ոսկի, նաև, Եվրոպա, երևալ, ոգևորություն, ամենաերկար, ամենատրակյալ, Երևան, ոչինչ:

Օրինակ՝ _____ կարևոր – **և** = **է, վ**:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 48

Որոշեցե՛ք, թե հետևյալ բառերի մեջ ո՞ր հնչյուններն են փառքեր փառերով գրվել.

որսել, կեսօր, վերև, բոց, փեսողություն, էլեկտրականություն, սովորել, Վոլգա, այրել, էներգիա, երես, արոր, հեղեղ, ևս, թևավոր, օրորել, գեղակ, եզր:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

49

Արտագրեցե՛ք հետևյալ հատվածի բոլոր բառերը և յուրաքանչյուրի դիմաց գրեցե՛ք, թե քանի՞ հնչյուն ու քանի՞ տառ կա՝ հաշվելով նաև զսղորնավանկի ը ձայնավորը (օժանդակ բայը հաշվել խոնարհվող բայի հետ):

Միտում է կրակն իր դալուկ բոցով,
Թաց առասպաղից արցունք է ծորում,
Ու կապու՛յր, կապու՛յր, կապու՛յր թախիժով
Երգն է ոլորվում մեր գեղնափորում:

Խշշում է ասես մի ճերմակ բարդի,
Ու ոլորվում է մի նեղ արահետ,
Երգը ինձ բռնել ու դաշտից մարտի
Տանում է, փանում, փանում դեպի հետ:

(Վ.Դավթյան)

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

50

Պատմեցե՛ք, թե ինչի՞ մասին է խոսվում այս բնագրի առաջին և ինչի՞ մասին՝ երկրորդ պարբերություններում, ապա ավելացրեք, թե դուք ի՞նչ գիտեք Մեսրոպ Մաշտոցի և նրա հորինած այբուբենի մասին:

Նայոց գրերը խլվում էին Մամփրեի ներսում, թռվոյում էին հայացքի դիմաց: Տունը ձգում էր նրան, ձգում էին նաև այբբենարանը, կարմիր փառերով լցված փեպրերը:

Վարժապետ Գրությունն ասում էր՝ սուրբ Մաշտոցից առաջ հայոց գրեր են եղել և հայոց գրականություն՝ փորված քարե սալիկներին: Նայոց վայրագ թշնամին ջարդուփշուր է արել հայոց մարյանները, և գրերը թևավորվել են ու թռել երկնամերձ սարերը:

(Ըստ Մ.Գալշոյանի)

Մոխրեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

- սուրբ – 1. սալովածային, սրբերի շարքը դասված.
2. առաքինի, անբասիր, մարուր
- սալիկ – փոքրիկ սալ, փաշած կամ բնական քար
- վայրագ – վայրենի, դաժան, անգույթ, կատաղի
- երկնամերձ – երկնքին մերձ՝ մոտ, երկնահաս

16. ԲԱՌԵՐԻ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բառարաններում բառերը հեշտությամբ գտնելու համար դասավորում են այբբենական կարգով: Նույն նպատակով զանազան կարգի ցուցակներում այբբենական կարգով են դասավորում նաև մարդկանց անուն-ազգանունները, աշխարհագրական անունները և այլն:

Բառերի այբբենական դասավորությունը կատարվում է հետևյալ եղանակով: Տրված բառերը խմբավորում են նախ առաջին տառերի հերթականությամբ, ապա՝ միևնույն տառով սկսվող բառերը դասավորում են երկրորդ տառերի հաջորդականությամբ, այնուհետև՝ երրորդ, չորրորդ տառերի և այդպես մինչև վերջ:

Օրինակ՝

Տրված են հետևյալ բառերը. **ազահ, բերել, երակ, ագռավ, ազար, ազգ, գարուն, ազգական, դերասան, ազգաբան, երևալ, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու:**

Խմբավորելով այդ բառերն ըստ առաջին տառի՝ կստանանք հետևյալը.
Ա – ազահ, ագռավ, ազար, ազգ, ազգական, ազգաբան, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու: **Բ** – բերել:
Գ – գարուն: **Դ** – դերասան: **Ե** – երակ, երևալ:

Այժմ վերցնենք **ա**-ով սկսվող բառերը և դասավորենք երկրորդ տառով.
ազահ, ագռավ, ազար, ազգ, ազգական, ազգաբան, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու:

Երրորդ տառով դասավորելով՝ կստանանք. **ազահ, ագռավ, ազար, ազգ, ազգական, ազգաբան, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու:**

Այս դասավորությունից հետո **ազահ** և **ազռավ** բառերն արդեն իրենց փեղումն են, որովհետև նրանց երրորդ փառերը փարբեր են, իսկ **ազգ**-ով և **ազդ**-ով սկսվող բառերը դեռ կարիք ունեն հաջորդ փառերով դասավորվելու:

Չորրորդ փառով դրանք կդասավորվեն այսպես. **ազգական**, **ազգաբան**, **ազգաբնակչություն**, **ազդարարել**, **ազդեցիկ**, **ազդեցություն**, **ազդել**, **ազդու**:

Նինգերորդ փառով՝ **ազգաբան**, **ազգաբնակչություն**, **ազգական**, **ազդարարել**, **ազդել**, **ազդեցիկ** և այլն:

Դասավորելով այդպիսի հաջորդականությամբ մինչև վերջին փառը՝ կստանանք **ա**-ով սկսվող բառերի հետևյալ կարգը.

ազահ, **ազռավ**, **ազար**, **ազգ**, **ազգաբան**, **ազգաբնակչություն**, **ազգական**, **ազդարարել**, **ազդել**, **ազդեցիկ**, **ազդեցություն**, **ազդու**:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 51

Դասավորեցե՛ք հետևյալ բառերը այբբենական կարգով.

ազնիվ, արև, բաբախել, երես, փուն, բադ, բազուկ, արդար, գարի, դաս, բազկաթոռ, գրել, բազկերակ, նկար, մուրճ, բառարան, բաժանել, բախել, բակ, թանձր, բայց, բամբակ, բահ, բաղեղ, բառ, բաճկոն, բանակ, բանջար, բացել, բոլոր, բերդ, բողբոջ, բերել, բիսել, բողկ, բնություն, յոթ:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 52

Այբբենական կարգով գրեցե՛ք դասարանի աշակերտների ազգանունների ցուցակը:

Բ. ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

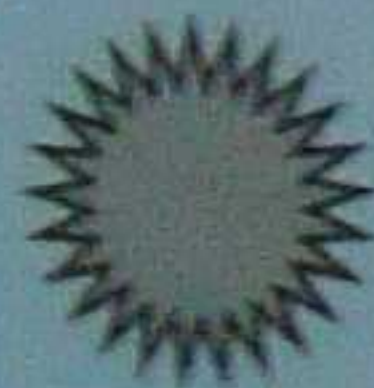
Նայերենում միևնույն հնչյունը կարող է գրվել երկու տարբեր տառերով կամ միևնույն տառը կարող է արտահայտել մի քանի հնչյուններ: Դա առաջ է բերում գրելու և գրվածը ճիշտ կարդալու որոշ դժվարություններ: Դրա համար էլ սահմանվում են ճիշտ գրելու որոշ կանոններ, որոնք ցույց են տալիս, թե ո՞ր դեպքում ի՞նչ տառ է պետք գրել, և ճիշտ կարդալու կանոններ, որոնք ցույց են տալիս, թե ո՞ր դեպքում ո՞ր տառը ինչպե՞ս պետք է կարդալ:

Ճիշտ գրելու կանոնները սովորեցնում է **ուղղագրությունը**:

Ուղղագրությունը ճիշտ գրելու կանոնների ամբողջությունն է:

Ճիշտ արտասանելու և գրվածը ճիշտ կարդալու կանոնները սովորեցնում է **ուղղախոսությունը**:

Ուղղախոսությունը բառերը ճիշտ արտասանելու և գրավոր խոսքը ճիշտ կարդալու կանոնների ամբողջությունն է:

1. ՁԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Նայերենի **ա, ի, ու** ձայնավոր հնչյունների գրությունը համապատասխանում է արտասանությանը և որևէ դժվարություն չի ներկայացնում:

Օրինակ՝

ազատություն, ուրախ, տղա, սիրտ, արի, մի-
ասին, իմանալ, առու:

1

Է փառք գրվում է բառասկզբում, եթե լավում է Է:

Օրինակ՝

Էջ, Էքսկուրսիա, Էկրան, Է, Էի, Էիր, Էինք, Էիք,
Էին, Էակ:

2

Բառամիջում և բառավերջում Է գրվում է միայն այն դեպքում, եթե նա մի առանձին արմարի սկզբնապատն է:

Օրինակ՝

Վայրէջք բառի մեջ գրում ենք Է, որովհետև նա Էջ (իջնել) արմարի սկզբնապատն է: Այդպես և՛ լայնէկրան (լայն-էկրան), անէանալ (ան-էանալ), մանրէ (մանր-է=էակ), որևէ (որ-և-է) և այլն:

3

Բառամիջում, բոլոր մյուս դեպքերում, երբ լավում է ձայնավոր Է հնչյունը, գրվում է և փառք:

Օրինակ՝

դեզ, ցորեն, հսկել, լեզու:

4

Ե փառք բառասկզբում գրվում է այն դեպքում, երբ արքասանվում է յե երկհնչյունը:

Օրինակ՝

երկար, եզ, երևալ, եռանդ:

5

Բառամիջում յե երկհնչյունը լավելիս և կարող է գրվել այն դեպքում, եթե նրանով սկսվող բառն սկզբից սրացել է ձայնավորով վերջացող բառ կամ մասնիկ:

Օրինակ՝

ամենաերկար, համաեվրոպական, ամենաերջանիկ:

Այդպես է նաև մի քանի օտար բառերում:

Օրինակ՝

պոեթ, ակրոդպրոց, պոեզիա և այլն:

Բառասկզբի **ե**-ն բարդ և ածանցավոր բառերի մեջ բաղաձայնից առաջ կարդացվում է որպես պարզ **է** ձայնավոր:

Օրինակ՝

երանգ (կարդացվում է *յերանգ*), բայց՝ *բազմե-րանգ* (կարդացվում է *բազմէրանգ*), այդպես և՝ *եւթ*, բայց՝ *վերեւթ*, *երևակայել*, բայց՝ *աներևա-կայելի* և այլն:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1

Գրեցե՛ք է-ով և ե-ով սկսվող հինգական բառ:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով է կամ ե.

...րգ, ...ակ, ամենա...ական, բար...կամ, ...ներգիա, բ...րք, ...լեկորա-կանություն, ա...րոքազա, ...րես, ...լեկորա...ներգիա, բեր...ի, կարդում ...ի, ...ջահամար, գեպ...զր, վեր...լք, պո...զիա, Գաբրի...լ, Տարի...լ, ամենա...ռան-դուն:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 3

Բացատրեցե՛ք, թե գրության և արտասանու-թյան ի՞նչ տարբերություններ եք նկատում հետևյալ բառաշարքերում.

- երթ* – վրաերթ – ուղերթ
- եզր* – կիսաեզրափակիչ – գեպեզր
- երջանիկ* – ամենաերջանիկ – ապերջանիկ
- եփել* – կիսաեփ – անեփ
- եռալ* – ինքնատե – եռուզեռ

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 4

Տրված արմատներով կազմեցե՛ք նոր բառեր՝ սկզբից ավելացնելով արմատներ և ածանցներ.

էական, էկրան, երգ, էներգիա, երանգ, երախտիք, եզր, երջանիկ, եղբայր, երես:

1

Օ փառը գրվում է բառասկզբում, եթե լավում է **o** հնչյունը:

Օրինակ՝

օր, օգույր, օգոստոս, օրենք:

2

Բառամիջում **o** գրվում է այն դեպքում միայն, եթե նա մի առանձին արմարի սկզբնապատն է:

Օրինակ՝

այսօր, անօգույր, ապօրինի:

3

Բոլոր մյուս դեպքերում, երբ լավում է **o** ձայնավորը, գրվում է **n** փառը:

Օրինակ՝

գործ, երեկո, սովորել:

4

Ո փառը բառասկզբում գրվում է, երբ արարասանվում է **վո**:

Օրինակ՝

որոշում, ուրք, ողջույն, ոսկի, որակ:

5

Ռուսերենից և օտար այլ լեզուներից վերցված բառերի սկզբում լավող **վո** հնչյունակապակցությունը գրվում է **վո** փառերով:

Օրինակ՝

Վոլգա, վոլֆրամ, վոլր, Վորոնեժ, Վոլոդյա:

Այս կանոնին չեն ենթարկվում հնում փոխառված անունները, ինչպես՝ **Որմիզդ, Որմիզդուխտ, Օդիսևս** և այլն:

6

Բառամիջում լավում է **վո** և գրվում է **n** փառը, եթե նա ձայնավորից հետո է:

Օրինակ՝

ամենատրակյալ, ենթատրոփայնային, արջա-
որս, կիսատղորկ:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5

Գրեցե՛ք n -ով և o -ով սկսվող հինգական բառ:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 6

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով o
կամ n տառը.

բ...լ...ր, ...րոշակի, ...րմնադիր, ...ազիս, ...դկույզ, ամեն...րյա, ամենա...րո-
շակի, երբ...րդ, ան...րինական, ...դջ, ...զնի, հանր...գույր, ...րապահիկ, ոսկեզ...ծ,
վեհ...րեն, ամենա...ղորկ, օրեց...ր, օրըստ...րե, մեղմ...րեն, մեղմ...րոր,
...վկիանոս, ...գրական, ...րինակելի:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 7

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակա-
գծերում գրելով, թե ինչպե՛ս է արտասանվում n
տառը.

բարորակ, ոսկի, որդեսեր, վարորակ, չափածո, չոր, որբանոց, արջատրս,
նրբաոճ, բարձրորակ, արագույն, ամենատրակյալ, ոսկեօղ, քեռորդի,
անողնաշար, բազմատաս, առողջություն, հայորդի, պարզորոշ, բազմությանի,
արագորեն:

Օրինակ՝

բարորակ $|n=o|$, ոսկի $|n=\psi n|$:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 8

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով o կամ n տառը,
բացատրեցե՛ք բառերի նշանակությունները:

Փակելով սուգանավի ան...դ խցիկներում՝ ծովայիններին շնչահեղձ էին
արել:

Քիմիայի կաբինետի մի անկյունում մաքրությունից շողշողում էին
ան...թներն ու սրվակները:

Ան...դ ան...թում կայծկվաացող մարիսը մարեց:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 9

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված
տառերը:

Ամառվա տ...թ երեկ... էր: Շ...գ ...րվա ...դը հագեցած էր այնպիսի
անուշահ...ությունամբ, ...ր մարդու արբեցնում էր և դարձնում երազկ...տ:

Արև... Կա այդ լանջին մեղմ... Բոք գեփյուտի փակ մեղմ... Բեն ծփում էին երփներանգ ծաղիկները:

Բացառրեցի՝ թ արքաասանական ընդհանրու-
թյուն ունեցող այս բառերի ուղղագրական
փարբերությունները.

անօրեն, մեղմորեն, փնօրեն, ջերմորեն, համեսփորեն, ապօրինի, անօրինական:

Բառասկզբում լավող **ը** հնչյունը գրվում է միայն **դ**, **մ**, **և** բաղաձայններից առաջ և **ըստ** բառում:

Օրինակ՝ ըղձալի, ըմպել, ընկեր, ընդունել, ըմբիշ, ընտիր
և այլն:

Այս բառերի սկզբի **ը**-ն գրվում է նաև բարդ և ածանցավոր բառերի մեջ:

Օրինակ՝ անընդունելի, ամենաընդունելի, դասընկեր, ինքնադրսիքյան և այլն:

Գաղտնավանկի n -ն փոդադարձի ժամանակ գրվում է:

Օրինակ՝ ամենը-կատելի, կրրկ-նել, հրրճ-վանք, Մը-կրրորիչ:

3 Գաղարնավանկի *n* ձայնավորը կարող է գրվել նաև չափածո սյրեղծագործությունների մեջ՝ բանասյրեղծական չափը (վանկերի քանակը) պահպանելու համար:

Օբյեկտ: Ծերունիին լուռ հարցախոսակցով
Մի քանի կոճղեր դրոշկ կրթական:
(Տովհ.Թումանյան)

4 Բառասկզբում լավում է **ը** ձայնավորը, բայց չի գրվում **սկ, սպ, սթ, սփ, սք, սք, զք, զզ, շպ, շք** բաղաձայններից առաջ:

Օրինակ՝ **սկսել, սպասել, սրանալ, սթափվել, սփռվել, զբոսնել, զգալ, շպարել, շրապ, սքողել:**

5 Եթե **սք, զք, շն, սպ, սկ** և նման կապակցություններն սրացվել են նրանց միջև եղած ձայնավորի ընկնելով, ապա **ը** ձայնավորն արտասանվում է **ս, զ, շ** հնչյուններից հետո:

Օրինակ՝ **սուք-սքել, զուք-զքել, շուն-շներ** և այլն:

6 Բոլոր մյուս դեպքերում, երբ բառասկզբում գրվում է երկու կամ ավելի բաղաձայն, առաջին բաղաձայնից հետո լավում է **ը** ձայնավորը, բայց չի գրվում:

Օրինակ՝ **նսքել, գքնել, ծքար, կռիվ:**

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 11 Գրեցե՛ք ը տառով սկսվող ութ բառ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 12 Տրված բառերի արմատներին սկզբից ու վերջից արմատներ ու ածանցներ ավելացնելով՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր.

ընկեր, ընթերցել, ըմբոստ, ընթացք, ընտիր, ըղձալ:

Օրինակ՝ **ընկեր – ընկերական, ընկերություն, դասընկեր, գործընկեր:**

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 13 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով բաց թողնված տառերը.

...նարություն, ...ղնաշար, ...ղձական, ...ղանակ, ...ղձ, առ...ղջություն, հյուր...նկալ, օր...սպօրե, ...նչագուրկ, ան...նդունակ, ...նրանիք, մեկ...նդմեջ, ...մբռնել, ...նթացք, ...նթադրել:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 14 Տեղեկյալ բառերը վանկերի բաժանեցե՛ք՝ գրելով գաղափարավանկի ը-ն.

կսկիծ, գրագետ, կրնկակոխ, հիմնադրել, հյուսն, փնտրեսություն, ան-
կրկնելի, շրջագայել, պղնձագույն, աստղ, թիկն, դառն, դաշն:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 15

Արտագրեցե՛ք հետևյալ հատվածները՝ գրե-
լով գաղարկավանկի ը-ն:

Է՛յ, ջան-հայրենիք, ինչքա՛ն սիրուն ես,
Սարերդ կորած երկնի մովի մեջ,
Ջրերդ անու՛շ, հովերդ անու՛շ,
Մենակ բալեքդ արուն-ծովի մեջ:

(Ավ.Իսահակյան)

Գիժ, լեռնային մի վրակ
Խոխոջում է նրա տակ,
Խաղում կանաչ մարգերին:
Էն առվակում կես օրին,
Երբ որ շոգից նեղանում,
Գնում էինք լողանում:
Տկո՛ր, աշխույժ խմբակով,
Աղաղակով, աղմուկով
Խաղում էինք, վազվզում
Գույն-գույն մանրիկ ավազում:

(Նովհ.Թումանյան)

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 16

Ավելացրե՛ք բաց թողնված տառերը և,
գործածելով տրված բառերն ու բառակա-
պակցությունները, կազմեցե՛ք կապակցված
խոսք.

սր...նթաց գետակ, գետ...զր, մեղմ...րոր գեփյուռ, խ...րհրդավոր անդ...րր,
բաց...թյա պարշգամբ, ...նկուզենու փայտից պարրասպված ...ր...րոց, ան-
հ...գ փարիներ, օրեց...ր, հոր...ղբայր, ...նոք, գվարթ ...րգ, հն...րյա ...րգեր
...րգել:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 17

Գրեցե՛ք սկ, սպ, սփ և նման կապակցություն-
ներով սկսվող 10 բառ, որոնց սկզբում արտա-
սանվում է չգրվող ը:

2. ԵՐԿՅՆՉՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայերենի երկհնչյունների արտասանությունը և գրությունը սովորաբար համապատասխանում են միմյանց:

Օրինակ՝

այրել, սենյակ, խոյ, յոթերորդ, թեյ, սուրյեկը, բույր, բյուր:

Այդ ընդհանուր կանոնից դուրս են մնում միայն հետևյալ դեպքերը.

1

Յա երկհնչյունը գրվում է *իա* տառերով.

ա) հետևյալ հայերեն բառերում. *բամիս, դաստիարակ, հեքիաթ, խավիար, կրիա, փասիան, օվկիանոս.*

բ) մի շարք անձնանունների մեջ. *Անանիա, Ազարիա, Բունիաթ, Եդիա, Եդիազար, Երեմիա, Զաքարիա, Մարիամ, Սուքիաս.*

գ) աշխարհամասերի, երկրների, քաղաքների և այլ աշխարհագրական անունների մեջ.

Օրինակ՝

Ասիա, Ավստրալիա, Գերմանիա, Իրալիա, Անգլիա, Ֆրանսիա, Սոֆիա, Ուրմիա, Կիլիկիա, Միսիան.

դ) ուսերենից և եվրոպական լեզուներից փոխառված բառերում.

Օրինակ՝

քիմիա, սոցիալիզմ, մաթերիա, պրոլետարիատ, էներգիա:

Յա երկհնչյունը գրվում է *եա* տառերով հետևյալ բառերում. *հրեա, իդեալ, քվեարկել, Անդրեաս:*

Բոլոր մյուս դեպքերում *յա* երկհնչյունը գրվում է *յա* տառերով:

Օրինակ՝

մեդալյոն, մապյան, Արաքսյա, Օֆելյա, կյանք:

2

Յե երկհնչյունը գրվում է *իե* տառերով մի քանի հարուկ անունների և փոխառյալ բառերի մեջ:

Յ երկհնչյունը գրվում է **եռ** պատերով **իդեոլոգ** (գաղափարախոս) և դրանից կազմված բառերում:

Գրվում է **իռ** պատերով՝ **ռադիո, միլիոն, չեմպիոն, օրիորդ** և այլ բառերում:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 18**

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով երկհնչյունները: Փակագծի մեջ գրեցե՛ք ավելացրած երկհնչյունը.

բաղաձ...ն, սակ...ն, եղբ...ր, աղբ...ր, հնչ...ն, դասարարակութ...ն, դաս...րակ, օվկ...նոսային, Նամբարձում...ն, Կիլիկ..., սոց...լական, դեղնագ...ն, համբ...ր, Պար...ր, կր..., երկաթ..., երկ...ղ, Սերգ..., ...թնամյա, հնգամ...կ:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 19**

Գրեցե՛ք այ, ույ, յա, յու երկհնչյուններով հինգ-ական նոր բառ:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 20**

Գրեցե՛ք տասը բառ, որոնց մեջ յա երկհնչյունը գրվում է իսկ տասերով:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 21**

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծում գրելով, թե ինչպե՛ս է կարդացվում ի տառը.

Արփիար, ակադեմիկոս, Ուկրաինա, Ավստրալիա, ձիավոր, Սլովակիա, լաբորատորիա, թիավարել, Փրանսիացի, միավորում, արիանալ, գյուղացիական, սպիանալ, ծիածան, ռադիոհաղորդում, միանալ, դասարարակել, թիակ, Իսրայիլ:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 22**

Գրեցե՛ք բաց թողնված տառը և փակագծում նշեցե՛ք, թե ինչպե՛ս է հնչում.

օվկ...անոս, Լ...ա, քիմ...ա, էքսկուրս...ա, թ...ավարել, Իսպան...ա, ձ...արշավ, մ...ննույն, դասար...արակություն, մ...ություն, լ...առար, հ...ացում,

Եղ...ազարյան, պոեզ...ա, քաղաքաց...ական, սփառ...ոն, մ...այնակ, գյու-
ղաց...ություն, որդ...աբար, հեք...աթագիր:

Օրինակ՝ _____ օվկիանոս (յ), Լիա (ի):

3. Յ ԶԱՅՆԱԿԱՊԻ ՈՒՂՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1 Յ ձայնակապը գրվում է **ա** և **ռ** տառերից հետո:

Օրինակ՝ _____ տղա – տղայի, խաղալ – խաղայի, պահածո –
պահածոյի, կաթաա – կաթաայի, երեխա – երե-
խայական, Մարո – Մարոյի:

2 Ա և ռ ձայնավորների և հաջորդող որևէ ձայնավորի միջև յ
ձայնակապ չի արտասանվում և չի գրվում.

ա) **ամենա, ենթա, հակա, կիսա** նախամասնիկներով կազմված բառե-
րում.

Օրինակ՝ _____ **ամենա**ընտիր, **ամենա**ուշադիր, **ամենա**իմաս-
տուն, **կիսա**ուղիղ, **ենթա**որովայնային, **հակա**իմ-
պերիալիստական, **ամենա**ազնիվ, **ամենա**եժան.

բ) մի բանի օտար բառերում.

Օրինակ՝ _____ **կակաո, կոալիգիա, ռաունդ:**

3 Յ ձայնակապ չի գրվում, բայց արտասանվում է **ե** (է), **ի**, **ու**
ձայնավորներից հետո:

Օրինակ՝ _____ **միասնություն, ձիեր, գրեի, ծիածան, մարգա-**
րեություն, էական, էի, էություն, դասադուի,
Արիիար, բազեակիր:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 23

Տրված բառերից կազմեցե՛ք նոր բառեր՝ գրելով կամ չգրելով ձայնակապը՝ ըստ համապատասխան կանոնների.

կաթսա(ափուկ), անգգա(անալ), բազե(ակիր), լի(ություն), մի(ություն), մասսա(աբար), շղթա(ել), ազգա(ին), խաբեբա(ություն), ընծա(ել), հսկա(ական), մեքենա(որեն), երեկո(անալ), ենթակա(ական), հեռակա(ել), արի(ություն), գո(անալ), գո(ություն):

Օրինակ՝ _____ կաթսայատուն:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 24

Արտագրեցե՛ք ներքոհիշյալ բառերը՝ փակագծերում նշելով, թե ինչպե՛ս են արտասանվում իրար հաջորդող ձայնավորները.

հիանալ, ձիարշավ, փեղեք, արիություն, թիակ, բազմակողմանիորեն, րոպեական, քվեարկել, կորեացի, կորեերեն, գնչուական, էություն, էինք, մարգարեական:

Օրինակ՝ _____ հիանալ (իյա), գնչուական (ուա):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 25

Ներկյալ բառերից ամենա նախաժանցով կազմեցե՛ք նոր բառեր և գրեցե՛ք համապատասխան կանոնների համաձայն.

արագ, եռանդ, ընդհանուր, անմեղ, ընդունելի, որոշակի, էական, ոգևորիչ, երջանիկ, ուժեղ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 26

«Դպրոցական ուղղագրական բառարանի» օգնությամբ, տրված բառերի սկզբից ավելացնելով արմատներ և ածանցներ, կազմեցե՛ք նոր բառեր: Բացարկեցե՛ք դրանց ուղղագրությունն ու արտասանությունը.

եղծել, եղկելի, եռանդ, երկար, եղբայր, երթ, երևույթ, եզր, երախտիք, երանգ, երգ, երկյուղ:

Մեկնությունք բաների նշանակութունք.

եղծել	– փչացնել, աղավաղել, քանդել
եղկելի	– 1. գարշելի, զգվելի, նողկալի. 2.ողբալի, թշվառ, ողորմելի
երանգ	– գույն, գույնի նուրբ փառքերակ
երախարիք	– բարի գործ, բարերարություն

4. ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նայերենում ընդհանրապես բաղաձայնների արքայասանությունը համապարասխանում է գրությանը, այսինքն՝ բաղաձայններն ինչպես որ արքայասանվում, այնպես էլ գրվում են։ Բայց կան դեպքեր, երբ համապարասխանությունը խախտվում է։

Օրինակ՝

Արքայասանում ենք **վարթ**, բայց գրում ենք **վարդ** (թ հնչյունը գրում ենք **դ** փառով)։

Մ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

27

Արքագրեցե՛ք ընդգծված բաները և յուրաքանչյուրի դիմաց գրեցե՛ք, թե ինչպե՛ս են արքայասանվում բ,գ,դ,ձ,ջ փառերը։

Ի՛նչ կլինի, ասա՛, **գրիչ**,

Ինձ էլ սիրես **գոնե** մի քիչ։

Ինչու՞ իմ մեծ **քրոջ** **ձեռքին**

Գրում ես միշտ վարժ ու **կարգին**։

Իսկ իմ ձեռքին խազմզում ես

Մե **ազոտալի** ճանկերի պես։

Ես քեզ վաք **բան** ի՛նչ եմ արել։

Ե՛կ, խնդրում եմ՝ ինձ համար էլ

Գրի էնպես **արագ-արագ**,

Էնպես ուղիղ, սիրուն, **բարակ**։

Գրիչը լուռ լսում, լսում,

Ճռճռում է ու խազմզում,

Բայց այս **անգամ արդեն**, կարծես,

Փոքրիկ ծրի ճանկերի պես։

(Նով հ.Թ-ումանյան)

Բաղաձայնների հնչյունափոխությունը հետևանք է բառի մեջ տվյալ բաղաձայնի՝ նախորդ հնչյունի ազդեցությամբ կատարված արտասանական փոփոխությունների: Արտասանական այդ փոփոխությունները տվյալ հնչյունը փոխում են նման կամ մոտ մի այլ բաղաձայնի, երբ այն հաջորդում է **ռ**-ին, **ղ**-ին, որևէ ձայնավորի և **ւ**, **և** ռնգային հնչյուններին:

Արտասանությամբ մոտ բաղաձայնները, որոնց միջև տեղի են ունեցել այդ հնչյունափոխությունները, կազմում են հետևյալ զուգահեռ շարքերը.

բ - ա - փ

q - 4 - p

က - ယ - ဇ

३ - ४ - ९

2 - 6 - 2

η - η

4 - \$

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

28

Ա. Որոշեցե՛ք վերը տրված ուղղահայաց
շարքերի բաղաձայնների տեսակը, բացա-
րեցե՛ք դրանց արտասանական առանձնա-
հատկությունները:

Բ. Տաջորդաբար արտասանելով հորիզոնական յուրաքանչյուր շարքի բաղաձայնները՝ գրել՝ք դրանց արտասանական նմանությունները:

Բաղաձայնների ուղղագրությունն իմանալու համար պետք է սովորել հետևյալ կանոնները:

Р-Ф

Ներկյալ արձագանքում և նրանցից կազմված բառերում **n**-ից հետո լավոր **ի** հնչյունը գրվում է **բ** տառով.

դարբին	(դարբնոց, դարբնել)
երբ	(երբեմն, երբեք)
լիբ	(լրբանալ, լրբություն)
խրբուկ	(բույսի անուն է)
հարբել	(հարբեցողություն, հարբեցություն)
նուրբ	(նրբորեն)
որբ	(որբանալ, որբանոց)
սուրբ	(սրբազան, սրբություն)
սրբել	(սրբիչ, սրբագրել)
ուրբաթ	(ուրբաթախոս)

2

Ը-ից հետո լավող **փ** հնչյունը գրվում է **փ** պառով հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում.

արփի (արև)
երփն (գույն)
փրփուր
թարփ (ծուկ որսալու ցանց)
Արփիար

3

Բոլոր մյուս բառերում **բ**-ից հետո լավող **բ** հնչյունը գրվում է **բ** պառով, ինչպես՝ **բորբ**, **բորբոքել**, **գերբ**, **բորբոս**, **արբանյակ**, **սերբ**, **կարբիդ** և այլն:

4

Նետկյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում **ձայնավորից** կամ **ւ** բաղաձայնից հետո լավում է **փ** հնչյունը, բայց գրվում է **բ** պառը.

արխազ
իբր, իբրև
խաբել (խաբուսիկ, խաբերա և այլն)
հակորենի, հակորուկ (բույսի անուն է)
շաբաթ (շաբաթական, երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի)
համբերել
համբույր

Չայնավորից հետո լավում է **փ** հնչյունը, բայց գրվում է **ք** տառը նաև հետևյալ հապուկ անունների մեջ.

Գարրիել

Նակոբ

Քերոբ

Սերոբ

5

Բոլոր մյուս բառերում **ձայնավորից** կամ **մ**-ից հետո լավող **փ** հնչյունը գրվում է **փ** տառով, իսկ **ք** հնչյունը՝ **ք** տառով:

Օրինակ՝

ափ, փափագ, շամփուր, փամփուշտ, դափնի, ճամփորդ, փողփողել, աբեթ, գուք, լոբի, հոբելյան, Աբել, Զաբել, թամբ, ծծումբ և այլն:

6

Ներկյալ բառերում լավող **խա** հնչյունները գրվում են **դք** տառերով.

ադք (ադբել, ադբակույտ, ադբանոց և այլն)

ադքյուր

եդքայր (հորեդբայր, եղբորորդի և այլն)

ոդք (ոդբալ, ոդբանվագ, ոդբասաց, ոդբերգություն և այլն)

24

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

29

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով փ կամ բ՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

եր...ներանգ, փր...րել, դար...նոց, փա...կանալ, ամ...ուփել, սր...իչ, համ...երություն, դա...նեվարդ, Ար...իարյան, ճամ...աբաժան, Ար...իկ, որ...անոց, ուր...աթ, եր...եք, նր...երանգ, սր...ագրել, հար...ած, Նամ...արձումյան, եր...նիցե, շա...աթօրյակ, ճող...ել, հղ...անալ:

24

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

30

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծերում գրելով, թե թ-ից հետո ի՞նչ հնչյուն է արտասանվում և ի՞նչ տառ է գրվում.

սրբազան, բորբոքել, դերբայ, փարբեր, պարբերաբար, նրբանալ, ներբողել, երփնագույն, հարբել, արբանյակ, որբանալ, երբեմնի, նրբագեղմ, բարբառ, արբեցում:

Օրինակ՝

սրբազան (փ հնչյուն, բ փառ):

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 31 Ներկայալ հանգախաղը սովորեցե՛ք անգիր: Աշխատեցե՛ք հիշել այդպեղ գործածված այն բոլոր բառերը, որոնցում փ կամ պ հնչյունը գրվում է բ փառով:

Եղբայր Նակո՛ք, դարբին Քերո՛ք,
Սուրբ Գաբրիե՛լ, Աղբյուր Սերո՛ք,
Ասկյարը՝ լիրբ, խաբվածը՝ որբ,
Ուրբաթ-շաբաթ աբխազի ողբ...

Երբ արտերում աղբ ու խրբուկ,
Նակորենի, նուրբ հակորուկ,
Բաջ ֆիդայու երդման համբույր,
Արցախ երկրի հարբեցնող բույր, –
Նամբերանքի իբրև ավարտ՝
Սրբենք արցունք, օ՛ն, դեպի մարտ:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 32 Տրված բառերին արմատներ ու ածանցներ ավելացնելով՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր: Որոշեցե՛ք դրանցում հնչյունափոխված և անհնչյունափոխ ձայնավորներն ու երկհնչյունները.

աղբ, ողբ, որբ, համբույր, եղբայր, սուրբ, նուրբ, երբ:

Օրինակ՝

սուրբ – սրբագործել, սրբազան, սրբահայր, սրբանալ, սրբուհի, սրբամայր, սրբապարկեր, սրբություն, սրբորեն (ու-ն հնչյունափոխվել է ռ-ի), անսուրբ, ամենասուրբ (ու-ն չի հնչյունափոխվել).

երբ – երբեմն, երբեմնի, երբևէ, երբեիցե, երբեք (ե-ն չի հնչյունափոխվել):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

33

Ըստ նկարի կազմեցե՛ք պլան և, շարունակելով սկսված խոսքը, ավարտեցե՛ք:

Երփներանգ ծաղիկների փունջը ձեռքին՝ Նակոբը մոտեցավ բոջը՝ Արփենիկին:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

34

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված տառերը: Այս օրինակով բնութագրեցե՛ք ձեր ծանոթներից մեկին:

Նակո...ի հորեղ...այրը՝ Գա...րիելը, դար...ին է: Նաղթանդամ է, պարթև, բայց ունի նուր... դիմագծեր, սր...ի պես պայծառ ու ջինջ հայացք: Ազնիվ ու շիտակ, ունի մի փա...ագ՝ ապրել առանց խա...եության, եր...եք ու եր...նե՛ չող...ալ, չնվնվալ դժվարություններից:

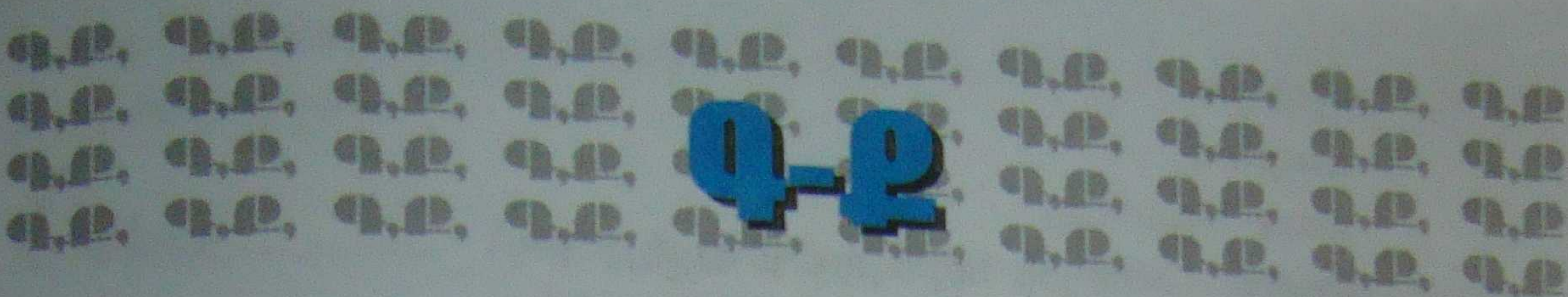
Մ

տվորեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

պարթև
փափագ
ասկյար
օն

- թիկնեղ, լայնաթիկունք
- ցանկություն, իղձ
- 1.թուրք զինվոր. 2. փխբ. վայրագ, վայրենի գազան
- ձայնարկություն. հրամայական, խրախուսական, բաջակերական բացականչություն՝ ապա՛, հապա՛, դե՛ նշանակությամբ:

1

Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում լսվում է **ք** հնչյունը, բայց գրվում է **գ** տառը.

երգ (երգել, երգիչ, երգարան, երգեցողություն և այլն)

թարգման (թարգմանել, թարգմանություն և այլն)

կարգ (կարգադրել, կարգադրություն, կարգին, օրակարգ և այլն)

մարգարե

մարգարիտ

պարգև (պարգևատրել)

2

Նետևյալ բառերում ձայնավորից հետո լսվում է **ք** հնչյունը, բայց գրվում է **գ** տառը.

ավագ

զագս

զուգել (-վել)

էգ (իգական)

էզուց

թագավոր

ծագել (ծագում, արևածագ և այլն)

ծեգ (ծեգին)

կարագ

հագնել (հագուստ, հագցնել)

հոգ (հոգս, հոգաբար)

հոգնել

հոգի

հոգնակի

ձագ

ձիգ (ձգել, հրաձիգ և այլն)

ճիգ (ճգնել, ճգնաժամ)

ճրագ

ճրագու

մարագ

մուգ (մգանալ)

նորոգ (նորոգել, նորոգում և այլն)

շոգ

շոգի

ոգի

պարարագ

սուգ (սգալ, սգավոր և այլն)

տեգր

ուրագ

օգնել (օգնական, օգնություն և այլն)

օգուտ (օգտակար, օգտագործել և այլն)

Ն-ից հետո լսվող **ք** հնչյունը գրվում է **գ** փառով **անգամ** բառում:
Ք հնչյունը գրվում է **գ** փառով նաև **Գևորգ, Մարգար, Մարգիս, Գրիգոր, Օգսեն** հայրուկ անուններում:

Յ Բոլոր մյուս բառերում լսվող **ք** հնչյունը գրվում է **ք** փառով,
գ հնչյունը՝ **գ** փառով:

Օրինակ՝

**արքա, հերքել, փուրք, քրքիշ, քուրք, դիրք, ե-
զերք, զորք, վերք, ագահ, ագարակ, թագ, ձա-
գար, մեգ, դագանակ, ոռոգել, սագ, վագր, տեգ,
գիզգազ** և այլն:

Դ **Իսկ** հնչյունները **շաղգամ** բառում գրվում են **դգ** փառերով:

Չ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 35** Արարագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով
բաց թողնված փառերը և փակագծերում
գրելով, թե ի՞նչ փառ է գրվում և ի՞նչ հնչյուն է
արտասանվում.

եր...իչ, անար..., դասակար..., պար...նապրություն, անար...անք, ար...ա-
սիք, եր...իծանք, կար...աղբություն, համեր..., Մար...արյան, մեներ..., մար-
...արաշար, մր...եղեն, բնարեր...ություն, դրամապուր..., բուր..., թար...

մանիչ, գոր...ագործ, բար...ավաճել, մար...ագեպին, կառ..., վար...ուբարբ, բեր...ապվություն:

Օրինակ՝

երգիչ (զ տառ, ք հնչյուն), վարքուբարք (ք տառ, ք հնչյուն):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 36

Խմբավորեցե՛ք ք հնչյունի դիմաց զ տառ ունեցող բառերն ըստ հանգ կազմող վերջնավանկի ձայնավորի (-ազ, -եզ, -իզ, -ել, -ոզ, -զի, -ուզ) և աշխատեցե՛ք հիշել:

Օրինակ՝

ճրագ

հոգի

մարագ

շոգի

կարագ

ոգի

և այլն

և այլն

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 37

Որոշեցե՛ք, թե ք հնչյունը ո՞ր բառում ի՞նչ տառով է գրվում ը-ից հետո.

կար...ադրել, սար...ավորել, եր...արան, խոր..., վար...ագիծ, հեր...ել, թար...մանություն, բուր..., փեզեր..., ներ...ուստ, մար...արտափայլ, խոփ-հար..., կար...ապահ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 38

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծերում նշելով, թե ք հնչյունը ի՞նչ տառով է գրվել.

նվագարան, շոգենավ, օգնություն, հետք, ավագություն, հետաքրքրություն, թագավորական, հանքափոր, ձիք, փարերք, վերանորոգել, հոգնակի, բրբջալ, հոգաբարություն:

Օրինակ՝

շոգենավ (զ):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 39

Ներկյալ հանգախաղն ու շուրասելուկը սովորեցե՛ք ակզիր: Աշխատեցե՛ք հիշել այդպեղ գործածված այն բոլոր բառարմատները, որոնցում ք հնչյունը գրվում է զ տառով:

Զագսի զուգսով, հագին ճերմակ,
 Ոչ օգնական, փեսա ու թագ,
 Ծագած ծեղին ձեռքին ճրագ՝
 Նոգնած հարսը մտավ մարագ:
 Մարագ հո չէ՛, մի ագարակ,
 Էլ ճրագու՛, փթով կարագ,
 Տեղրի քաղած շաղգամի դեզ,
 Նորոգ իրեր՝ մուգ ու պես-պես,
 Կարգով թիեր, անգամ ուրագ,
 Նոգնակի հոգս՝ էգ ու որձ ձագ...
 Ավագ Զափիկ, էգուցվա ծես,
 Նոգին դարձավ կորեկի կես.
 Պարարագի շոգ ու շոգի,
 Սգավոր չարք ու չար ոգի.
 Ի՛նչ հարսանիք, երգ ու պարզև,
 Մարած ճրագն ընկավ ներքև:
 Մարգարիտը խեղդում է ձիգ,
 Դուրս ելնելու անօգուտ ճիգ...
 Մարգարեներ, ո՛վ սուրբ թարգման,
 Շփոթված հարս, շուրջը՝ դարման:

Հաջորդականություն

Գևո՛րգ, Գրիգո՛ր, Մարգի՛ս, Օգուե՛ն,
 Ավա՛գ, Մարգա՛ր ու Մարգարի՛տ,
 Վա՛յ ճգնավո՛ր թագավորի՛դ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 40

Տրված բառերին ավելացնելով բայական
 վերջավորություն՝ կազմեցե՛ք գործողություն
 ցույց տվող բառեր: Որոշեցե՛ք դրանցում
 հնչյունափոխված ձայնավորները.

երգ, հոգ, ձիգ, ճիգ, մարգարե, մուգ, նորոգ, շոգ, շոգի, սուգ:

Օրինակ՝

շոգի – շոգիանալ (ի-ն չի հնչյունափոխվել),
 ձիգ – ձգել (ի-ն հնչյունափոխվել է ռ-ի):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 41

Արարագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված
 տառերը: Շարադրանքի նմանությամբ բանա-
 վոր նկարագրեցե՛ք բնության ու կենդանական
 աշխարհի մի օրինակ:

Ամառվա շո... երեկո է: Մայր մտնող ...ոսորագույն ար...ին արնա...ույն երան... է գցել ձի... ձ...ված լեռների գա...աթների: Նրանց գո...ում լճի մար...արտափայլ ալի...ները մ...ացել են, ու թվում է՝ ննջել են: Նրանց խոր...ում գեղար...ունին՝ ձ...սում է ձու դնել՝ ձա...եր հանելու և սերունդը պահպանելու բնագործ:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 42** *Կազմեցե՛ք բնագիր՝ գործածելով տրված բառերն ու բառակապակցությունները.*

օգոստոսյան շոգ, ոսկեգօծ արեգակ, սաղարթախիտ անտառ, արևածագ, անգամ, համերգ, մաքուր երկինք, ամպի ծվեն, գաճաճ թփեր, ծառեր ու խոտեր, մարգարիտա ցող, հեղուկաբեր գոլորշիանալ:

Դ-Թ

1 Ներկայալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում **ր**-ից հետո լսվող **թ** հնչյունը գրվում է **դ** տառով.

արդար

արդեն

արդյոք

արդյուն (ք), (արդյունաբերել, արդյունաբերական, արդյունաբերություն և այլն)

բարդ (բարդել, բարդություն և այլն)

բարդ (բարդոց=դեզ)

բերդ

բրդեղ (բրդուճ, բրդոշ և այլն)

բուրդ

դրդեղ (դրդապարճառ)

երդ (երդիկ, երդակից և այլն)

երդում (երդվել)

զարդ

զերդ (ինչպես)

լերդ (լերդանալ, լերդացավ և այլն)

լյարդ

խորդուբորդ

կարդալ

կոկորդ

հաղորդ (հաղորդել, հաղորդում, անհաղորդ և այլն)

մարդ (մարդկային, ամարդի և այլն)

1. **զեղարքունի** – ձկան փեսակ, իշխանի մի փեսակ

նյարդ
որդ (որդնել)
որդի
ջարդ (ջարդել)
վաղորդյան (առավոր-
յան)

վաղորդայն (վաղ առավոր)
վարդ
վարդապետ
վրդովել (վրդովմունք)
օրհորդ

Թ հնչյունը գրվում է **դ** փառով նաև **-որդ, -ուրդ** ածանցներով կազմված բառերում (**առաջնորդ, երրորդ, նախորդ, ժողովուրդ, արձակուրդ, խառնուրդ** և այլն) և հեպկյալ հափուկ անուններում.

Բարդուղիմեոս
Զարդար
Նվարդ
Միրվարդ
Վարդան

Վարդևան
Վարդգես
Վարդուհի
Վարդուշ

Բոլոր մյուս բառերում **ր**-ից հեփո լսվող **թ** հնչյունը գրվում է **թ** փառով, իսկ **դ** հնչյունը՝ **դ** փառով:

Օրինակ՝

արթուն, երթ, զարթնել, թերթ, խորթ, թիրեռ,
հերթ, պարթև, փարթամ, բարդի, դիրի, խար-
դախ, խլուրդ, հարդ (դարման), հորդ, անուրդ,
թակարդ, ապարդյուն, հարդարել, մակարդակ,
Նավասարդ, Տրդատ և այլն:

2

Չայնավորից հեփո լսվող **թ** հնչյունը գրվում է **դ** փառով հեպկյալ արմափներում և նրանցից կազմված բառերում.

դադար (դադարել, անդադար և այլն)
դադրել = հոգնել
օդ

Բոլոր մյուս բառերում **ձայնավորից** հեփո լսվող **թ** հնչյունը գրվում է **թ** փառով, իսկ **դ** հնչյունը՝ **դ** փառով:

Օրինակ՝

կաթ, կաթսա, սդաթ, երկաթ, սաթ, անհեթեթ,
թեթև, վիթ, ադամանդ, դողոշ, բադ, ծորիդ,
վառող, Սեդրակ, Ադամ, Թեոդոս:

3

Ներկայից բառերում **ն**-ից հետո լսվող **թ** հնչյունը գրվում է **դ** տառով.

անդամ

խնդիր

կենդանի

ընդամենը

ընդհանուր

ընդունել, ընդունակ

Բոլոր մյուս բառերում **ն**-ից հետո լսվող **թ** հնչյունը գրվում է **թ** տառով, իսկ **դ** հնչյունը՝ **դ** տառով:

Օրինակ՝

կանթ, կանթեղ, շանթ, ենթարկել, խենթ, ան-
թառամ, հակինթ, ադամանդ, ավանդ, հանգ,
թունդ, թիկն (թնդալ, թնդյուն) և այլն:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

1. բարդ	–	1. դժվարին, խրթին. 2. շատ մասերից բաղկացած. 3. դիզված
2. բարդ	–	բարդոց, խորի չորացած դեզ (30-40 խուրձ)
բրդոշ	–	մածնաճուր՝ մեջը հաց բրդած, մածնաբրդոշ
դադար	–	1. հանգիստ, հանգստություն. 2. խաղաղություն. 3. գործողության ընդմիջում
դադարել	–	1. հանգստանալ, հանգիստ առնել. 2. խաղաղանալ. 3. ավարտվել, վերջանալ
դադրել	–	հոգնել, բեզարել
դրդել	–	1. հրել, բոթել. 2. հրահրել, մղել մի բանի
երդ	–	երդիկ՝ փառ կտուրին թողած անցք
զերդ	–	ինչպես, նման (Չաղկապ)
1. լերդ	–	լյարդ
2. լերդ	–	1. հեղուկի մակարդվելը, լերդանալը. 2. լերդացած՝ մակարդված հեղուկ

1. հաղորդում – 1. հաղորդելը. 2. այն, ինչ հաղորդվում է (ռադիոյով, հեռուստատեսությամբ)
2. հաղորդում – հաղորդություն, ճաշակ՝ օրինաժ նշխար և գինի փալը (նկեղեցում)
- վաղորդայն – վաղ առավոտ, այգաբաց
- վաղորդյան – 1. վաղ առավոտյան, վաղորդային հատուկ. 2. վաղորդային փեղի ունեցող

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 43 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով բաց թողնված փառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ինչպե՛ս են արտասանվում դրանք.

դղր...ալ, բր...ոտ, խար...ախություն, ար...յունավեր, ար...են, ար...ա-
րամիտ, բար...ի, նյար...ային, որ...նել, վր...ովել, սար...ոստայն, խորանար...,
աճուր...ային, հեծանվոր..., բեր..., հաղոր...ել, զար...արել, հագուր..., բա-
ժանոր...:

Օրինակ՝ _____ դղրդալ (դ), բրդոտ (թ):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 44 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը և փակա-
գծերի մեջ գրեցե՛ք, թե բառի մեջ եղած դ փառը
ինչպե՛ս է հնչում.

կարդալ, ժողովուրդ, արձակուրդ, անդամագրել, կենդանություն, համընդ-
հանուր, օդապարիկ, հորդահոս, հարդարանք, վարդենի, ընդունելություն,
թնդյուն, հանդապահ, ավանդել, ավանդություն, դադարել, Վարդանյան,
անդունդ, աղամանդափայլ, վառողային:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 45 Խմբավորեցե՛ք թ հնչյունի դիմաց դ փառ
ունեցող բառերն ըստ հանգ կազմող վերջ-
նավանկի ձայնավորի (-արդ, -երդ, -որդ, -ուրդ,
-ել) և աշխարհեցե՛ք հիշել:

Օրինակ՝ _____ մարդ
նյարդ

երդ
լերդ

Լյարդ
և այլն

բերդ
և այլն

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 46

Նայելյալ օրհնություն-հանգստիսդն ու շուր-
ասելուկը սովորեցե՛ք անգիր: Աշխատեցե՛ք
հիշել դրանցում գործածված այն բոլոր բառա-
մասերը, որոնցում թ հնչյունը գրվում է դ
պատռով:

Կենդանություն՝ն՝ ժողովրդի՛ն,
– Ուրդ-ով ավարտվող խորհրդի՛ն,
Նրա որդու՛ն, ե՛րդ ու բերդի՛ն,
Վարդ ու զարդի՛ն, զերդ օրհորդի՛ն:
Կենդանություն՝ն՝ մարդու նյարդի՛ն,
Լե՛րդ ու Լյարդի՛ն: Անե՛ծք՝ ջարդին:
Արդարություն՝ն՝ ընդհանուրին,
Ընդ-ից ծնված ընդունողի՛ն,
Արդարություն՝ն՝ բարդ անդամին,
– Որդ-ով կազմված ո՛րերորդին,
Խորդուբորդում դադրած որդի՛ն,
Դադար չառնող ծակ կոկորդի՛ն:
Վաղորդայնին՝ արդար երդու՛ն,
Վարդապետի՛ սուրբ հաղորդում,
Դիմաշենի՛ վաղորդյան օ՛դ,
Այս խնդի՛րը՝ ձեզ առաջնորդ:
Վարդա՛նը թող բարդո՛ց բարդի,
Նվա՛րդը թող բրդո՛շ բրդի,
Զարդա՛րը թող բու՛րդը մանի,
Թաղևո՛ւր՝ բա՛րդը դրդի:

Շ ռեպատիցուկ

Արդյո՞ք արդեն արդար արդյունք...
Կարդացողի՛ զուր վրդովմունք:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 47

Ձեր մեծերից հարցրե՛ք և գրեցե՛ք օրհնու-
թյուն-մաղթանքի 5-10 օրինակ: Փորձեցե՛ք բա-
ցարեկ օրհնությունների բովանդակությունը:

Մեծ փիկինը ձեռքը դնելով գույգի գլխներին՝ օրհնեց. «Ծլեք, ծաղկեք, գորանաք, ապրեք, ազատությունը փեսներ» (Դ.Դեմիրճյան): Մուրագիդ հասնես: Յոթ որդով սեղան նստես: Աստված ճրագդ վառ պահի: Մեղքերիդ՝ թողություն, հոգուդ՝ արքայություն: Կալիդ քամի լինի, ջաղացիդ՝ հերթ:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

48

Արտագրեցե՛ք հեղեղալ բառերը՝ գրելով թ կամ դ տառը՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

հաջոր..., խոր...ություն, որ...ի, մար...կային, եր...ում, վար...ագույն, դա...արեցնել, ըն...ունակություն, խորհուր..., թեր...ել, շքեր..., եր...նեկել, օ...ապարիկ, հեր...ապահ, սաղար...ախիտ, հեր...ական, զար...արել, զար...ոնք, դր...ել, գ...ակավոր, ազ...եցիկ, կր...ություն, անկիր..., ըն...միջում, ըն...ացք, ըն...հանրություն, ըն...օրինակել, ան...ամագրություն, ըն...րիք, ...արգմանել, են...ակա, ըն...ունելություն:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

49

Արտագրեցե՛ք հեղեղալ բառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ր-ից և ն-ից հետո ի՞նչ հնչյուն է լսվում և ի՞նչ տառ է գրվում.

կրթել, թակարդ, հարթություն, օրաթերթ, մորթել, կարդալ, արթուն, արդարություն, հարդանոց, փարթամ, թարթիչ, երթուղի, ընդհանրական, անթարթ, ընդհանրապես, կենդանություն, ընթերցել, խորդուբորդ, բարդ, կանթ, ենթարկել, խնդրել, երկանդամ, Անդրեաս:

Օրինակ

կրթել (թ հնչյուն, թ տառ):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

50

Ա. Տրված արմատներով կազմեցե՛ք նոր բառեր.

մարդ, գվարթ, արդար, դադարել, որդ:

Բ. Տրված բառերով կազմեցե՛ք բառակա-
պակցություններ, իսկ սրանցով էլ՝ նախա-
դասություններ.

խորթ, խորդուբորդ, որդ, որթ, հարթ, հարդ, հորթ, հորդ:

Զ-Յ

1

Ներկյալ արմարներում և նրանցից կազմված բառերում
ռ-ից հետո լսվող *ց* հնչյունը գրվում է *ձ* տառով.

արձակ (արձակուրդ, ընդարձակ, համարձակ, բացարձակ,
արձակել և այլն)

բարձ (մանկաբարձ, բարձիթողի, բարձապեղ և այլն)

բարձել (ամբարձիչ, վերամբարձ և այլն)

բարձր (բարձրաբերձ, բարձունք, բարձրացնել, բարձրա-
դիր և այլն)

դարձ (դարձյալ, վերադարձ, իրադարձություն և այլն)

դերձակ

դերձան

խուրձ

հանդերձ (հանդերձյալ, հանդերձապահ, հանդերձանք,
հանդերձարան և այլն)

հարձակվել (հարձակում, հարձակողական և այլն)

համբարձում

որձ (որձակոտոր)

որձա

վարձ (վարձապրել, աշխատավարձ, օրավարձ և այլն)

վարձակ

փորձ (փորձել, փորձառություն, փորձանք, փորձարար,
փորձություն և այլն)

Բոլոր մյուս բառերում **ռ**-ից հետո լավող **ց** հնչյունը գրվում է **ց** փառով, իսկ **ձ** հնչյունը՝ **ձ** փառով:

Օրինակ՝

հարց, ընթերցել, պահուրց (սանձ), **կորցնել, մրցում, լորձ, հերձ** (**հերձել, հերձարան**), **մերձ, արձան, վրձին, արվարձան, հորձանք** և այլն:

2

Ներկյալ արմարներում և նրանցից կազմված բառերում լավող **խց** հնչյունները գրվում են **ղձ** փառերով:

ղաղձ

ղեղձ

ղեղձան

ղեղձանիկ

Բոլոր մյուս բառերում լավում և գրվում են **ղձ**:

Օրինակ՝

աղաղձ, գեղձ, բաղձանք, իղձ, մաղձ և այլն:

3

Չայնավորից հետո լավող **ց** հնչյունը **օձ** և նրանից կազմված բառերում գրվում է **ձ** փառով:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակություններ.

դարձ

- 1. հեր դառնալը, վերադառնալը. 2. շրջվելը. 3. պրույր. 4. շրջապրույր, ոլորան. 5. հավա-
քափոխ լինելը

դերձակ

- կարուձև անող արհեստավոր
- բաց դեղնագույն, խարյոյա՞

1. դեղձան

- դեղձանիկ թռչուն

2. դեղձան

- 1. թել, առասան. 2. մասնավորապես կարի թել

դերձան

- 1. համբառնալը՝ դեպի վեր բարձրանալը. 2. Բրիտ-

Համբարձում

տոսի երկինք վերանալը. 3. այդ տունը. 4. այստեղ՝
հայրուկ անուն

1. հանդերձ

– 1. հագուստ, զգեստ. 2. վրան ծածկելու շոր, ծածկոց. 3. սարք, սպասք

2. հանդերձ

– 1. հեղր, միասին. 2. չնայած, հակառակ

որձ

– 1. արու, արական սեռին պատկանող. 2. արական՝
չպտղաբերող բույս. 3. երկու տարեկան արու
ոչխար. 4. արու կենդանի

որձա

– բույսի ծայրի մերկ ցողունը, որ տերևներից վեր
է բարձրացած, զոխ

վարձակ

– 1. հարճ. 2. թեթևաբարո կին՝ պարուհի

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 51

Խմբավորեցե՛ք 9 հնչյունի դիմաց ձ տառ
ունեցող բառերն ըստ հանգ կազմող վերջ-
նավանկի ձայնավորի (-արձ, -ակ, -որձ, -ուրձ) և
աշխարհեցե՛ք հիշել:

Օրինակ՝

բարձ

արձակ

դարձ

վարձակ

վարձ

և այլն

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 52

Ներկայի խրատ-հանգամանոր սովորեցե՛ք
անգիր: Աշխարհեցե՛ք հիշել այդտեղ գործած-
ված այն բոլոր բառարմատները, որոնցում 9
հնչյունը գրվում է ձ տառով:

Դերձա՛կ Տամբարձում,

Վարձակ չես վարձում,

Արձակ-համարձակ

Խրձե՛ր ես բարձում:

Տամբարձու՛մ դերձակ,

Թո՛ղ խուրձ ու փորձա՛նք,

Առ թել ու դերձա՛ն,

Կարի՛ր հանդերձանք:

Մոռացի՛ր դու վա՛րձ,

Բարձրութ՞յուն ու բա՛րձ,

Օ՛ձ, ո՛րձ ու որձա՛,

Տարձակու՛մ ու դա՛րձ,

Մփի՛ր *դադաասարան,*
Դեդաուր, դեդաասարան,
 Վանդակում պահի՛ր
Դեդանի՛կ դեդան:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 53 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով 9
 կամ ձ յրառը՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

ընթեր...արան, քաղ...րահամ, Դեղ...անիկ, օ...աձև, ընթա...ք, սառ...ա-
 կալել, աղ...ան անել, քաղ...ած, դեղ...ենի, փո..խել, հար...նել, ընչաքաղ...,
 հա...թուխ, հեղ...ուցիչ, հա...կերույթ, օ...աձուկ, ...ասում, կառու...ել, գրույ...,
 լվա...ք, մր...ակից, քաղ...րություն, ար...ունքոյր, վար...ապրել, հանդեր..արան:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 54 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակա-
 գծերում գրելով, թե ր և ղ յրառերից հետո ի՞նչ
 յրառ է գրվում և ի՞նչ հնչյուն է արտասանվում.

իղձ, վրձին, վարձ, բարձրանալ, արցունքախառն, համարձակ, բարձել,
 հայրենադարձ, հարցասեր, հուշարձան, անարցունք, քաղցրարյուն, դեղ-
 ձանիկ, փորձել, հերձել, հարձակում, մերձավոր, հորձանք, տարեդարձ,
 արձակուրդ, դարձյալ, լուսարձակ, վարձապրել, փոխադարձ:

Օրինակ՝ *իղձ (ձ յրառ, ձ հնչյուն), վարձ (ձ յրառ, 9*
հնչյուն):

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 55 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով
 բաց թողնված յրառերը՝ փակագծերում գրելով,
 թե ինչպե՛ս են արտասանվում դրանք.

հարցուփոր..., վար...ել, տողադար..., փոր...ակայան, հերար...ակ, անցու-
 դար..., ուղեր..., բևեռամեր..., հոր...անուր, լուսար...ակ, հակահար...ակում,
 արևադար...ային, լոր...ունք, հր...իզ, մեր...ավոր, խր...աձև, հանդեր...անք,
 ար...անագործ, վր...նաներկ:

ՄԻԺՈՒԹՅՈՒՆ 56

Կազմեցե՛ք նախադասություններ՝ գործածելով տրված բառաշարերը.

- ա) համարձակ, բարձրանալ, բարձրաբերձ, բարձունք.
- բ) արձակուրդ, իղձ, հայրենադարձ, անարցունք, հուշարձան.
- գ) ոսկեպախուրց նժույգ, մերձակա, արձակ:

ՄԻԺՈՒԹՅՈՒՆ 57

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով փակագծերում տրված համապատասխան բառը:

... արևը ոսկեզօծել էր ... լեռների կապարները: ... մազերի ծայրերը հավաքելով՝ աղջիկն իր ... հայացքն ուղղեց ... բարդիներին, ողջունեց նախշունիկ ..., ապա կռացավ դեպի ... գեպակը, դեպի ... և ... թփույները:

(Դաղձ, դարձյալ, դեղձանիկ, օձագալար, մերձակա, ոսկեդեղձան, բարձրաբերձ, բարձրուղեշ, ուրց, թափանցիկ):

ՄԻԺՈՒԹՅՈՒՆ 58

Տրված բառերին սկզբից և վերջից բառեր և ածանցներ ավելացնելով՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր.

արձակ, բարձր, դարձ, գեղձ, վարձ, փորձ:

դարձ – անդարձ, անդրադարձ, հակադարձ, վերադարձ, արևադարձ, հայրենադարձ, շրջադարձ, տարեդարձ, տոդարձ և այլն:

ՄԻԺՈՒԹՅՈՒՆ 59

Նիշեցե՛ք «Գիթորը» պատմվածքի մեջ բազմազ Գրյունի խոհանոցում համբոյի՝ Գիթորին տրված խրատները: Բացատրեցե՛ք, թե ինչ է խրատը:

Բոլոր մյուս բառերում **ռ**-ից հետո լսվող **չ** հնչյունը գրվում է **չ** տառով, իսկ **ջ** հնչյունը՝ **ջ** տառով:

Օրինակ՝

**դարչին, նկարչական, փարչ, վարչություն, ա-
նուրջ, կամուրջ, շուրջ, շրջան, շրջագայել, որջ,
բաղարջ, հաղարջ, արերջ** (չծնող), **խարջ, խուր-
ջին, մարջան** (թանկագին բար) և այլն:

2 Ներկյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում լսվող **խչ** հնչյունները գրվում են **ղջ** տառերով:

աղջիկ

աղջկապրակ (փիփերթ բույս)

ամբողջ

ողջ (ողջանալ, ողջույն, առողջ և այլն)

Բոլոր մյուս բառերում լսվող **խչ** հնչյունները գրվում են **խչ** տառերով, իսկ **ղջ** հնչյունները՝ **ղջ** տառերով:

Օրինակ՝

փախչել, աղջամուղջ (մութնուլույս), **գեղջուկ,
գաղջ** (քիչ տաք, գոլ), **ողջախոհ, եղջերու, զղջալ,
շեղջ** (կույտ), **չղջիկ** և այլն:

3 Ներկյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում **ձայնավորից** հետո լսվող **չ** հնչյունը գրվում է **ջ** տառով:

աջ (աջակողմյան, աջիկ և այլն)

առաջ (առաջարկ, ընդառաջ, առաջապահ և այլն)

առաջին, առջև, առաջնորդ

առէջ(ք), վայրէջք

մեջ, մեջք

ոջիլ

քաջք

Բոլոր մյուս բառերում ձայնավորից հետո լավող չ հնչյունը գրվում է չ
 փառով, իսկ ջ հնչյունը՝ ջ փառով:

Օրինակ

ոչ, ոչխար, աչք, աչագեղ, գրիչ, փուչ, կոչ, էջ,
 խոխոջ, հաջորդ, շեջ (հրշեջ, անշեջ), քաջ, քրք-
 րիջ, աջակցել, հաջող, իջնել, իջեցում, միջակ,
 միջև, միջին, միջար, քրոջ, ընկերոջ և այլն:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 61

Ներկյալ հանգստիս ռե շուրաստելուկը սո-
 վորեցե՛ք անգիր: Աշխատեցե՛ք հիշել այդպեղ
 գործածված այն բոլոր բառարմարները, ո-
 թոնցում չ հնչյունը գրվում է ջ փառով:

Աջ արմարից կազմի՛ր առաջ.

Առջև, առաջին, առաջնորդ

Կգան շուրով քեզ ընդառաջ:

Մեջ արմարից կազմի՛ր քեզ մեջք,

Քաջ արմարից՝ մեզ օգնող քաջք.

Էջ արմարից կազմի՛ր առէջք,

Մնաց մի բառ ու իր վայրէջք:

Շարաւեղակ

Աղջիկը թրջել է աղջկապրակը ողջ,
 Գող արջը կերել է մինչև վերջ՝ ամբողջ:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակութիւնը.

առէջ(ք)	–	ծաղկավոր բույսերի բազմացման արական գործա- րան, որի մեջ գոյանում է ծաղկափռշին
ողջ	–	1. կենդանի, ապրող. 2. առողջ. 3. անվնաս, անխաթար. 4. ամբողջական, բոլոր
վայրէջ	–	1. դեպի ցած իջնող՝ ձգվող. 2. թեք զառիվայր (վայրէջ գիծ). 3. վայրէջք

վայրէջք

—

1. դեպի վայր իջնելը.
2. վայրընթաց ճանապարհ.
3. ինքնաթիռի զեւրնի վրա իջնելը

քաջք

—

1. բարի կամ չար ոգի.
2. դև, սատանա

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 62

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով չ կամ ջ տառը՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

առող...ապահություն, վեր...ացնել, զեղ..., թր...ոց, նկար...ական, առա...ավոր, չար...արվել, կան...ել, աղ...կանից, վեր...աբան, ար...աբույն, դար...նագույն, ա...ակողմ, ընդառա..., առ...և, ա...քաբաց, վար...ական, չար...ի, մին..., առա...անալ, անվեր..., վեր...ապես, ա...լիկ, գր...աման:

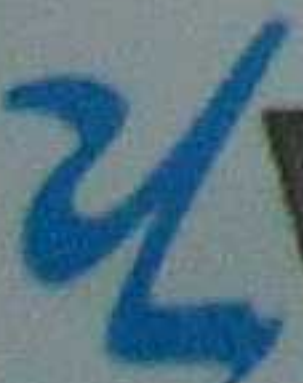
ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 63

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ի կամ ղ տառից հետո ի՞նչ հնչյուն է լսվում և ի՞նչ տառ է գրվում.

որջ, վերջնական, առողջարար, նկարչապուն, եղջերու, ռնգեղջյուր, վարչարարություն, աղջամուղջ, գաղջ, արջաքոթոթ, ողջունել, չղջիկ, ողջախոհ, կամուրջ, արջառ, շրջապատել, լրջություն, վերջալույս, վերջին, մարջան, փարեվերջ:

Օրինակ՝

որջ (ջ հնչյուն, ջ տառ):

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 64

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով բաց թողնված տառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ինչպե՞ս են արտասանվում դրանք.

աչալուր..., վեր...աբան, փարեվեր..., լր...ախոհ, վեր...նական, մար...ան, ար...աբույն, սպեր...ություն, շր...ագայել, վեր...ապես, հեղաշր...ում, հաղար..., խուր...ին, կամր...ասյուն, հոր...որջել, մր...նաբույն, վեր...ին, եր...անիկ, վեր...ալույս, անր...ել (երազել):

Օրինակ՝

աչալուրջ (ջ), վերջաբան (ն):

Դու՛րս գրեցեր ընդգծված բառերը և յուրաքանչյուրի դիմաց փակագծերում գրեցե՛ք, թե՞
ր-ին հաջորդող ո՞ր տառն ինչպե՛ս է կարդաց-
վում:

Վերջին անգամ նրանց վեճը տեղի ունեցավ պարերազմի ժամանակ,
երբ թշնամին գրավել էր Կարսը: Գարնան արևկա օր էր, օդը վերվերում
էր **արձակ** դաշտերում և գյուղի կտուրների վրա: Մինասը մահ էր շինում
իր բակում և միաժամանակ նայում պարտեզ արած **հորթերին**: Մեկ էլ
հանկարծ նրանք խրտնեցին և փախան դեպի այգու **խորքը**: Եվ երբ
Մինասը ելավ տեղից իմանալու, թե ինչից **արդյոք** նրանք խրտնեցին, նա
նկատեց հարևան Թորոսին, որ ինչ-որ բան էր անում ցանկապարի մոտ...:

Մինասն ավելի վիրավորվեց հարևանի արհամարհական պարաս-
խանից: Այդ **արդեն** չափազանց էր: Ինչպե՛ս թե ումից պետք է իրավունք
խնդրի. իհարկե՝ իրենից: Ու կանգնեցին դեմ դիմաց և սկսեցին ծանր
խոսքերով վիրավորել իրար: Նրանց աղմուկի վրա **անցորդները** կանգ
առան փողոցում և, վիզները երկարած, ցանկապարից նայեցին կռվող-
ներին: Կանայք սկսեցին քաշքշել ամեն մեկն իր ամուսնու փեշը և անեծքներ
ուղղել **հակառակորդի** անձին ու ցեղին: Այդ քաշքշուկը, սակայն,
հակառակորդների զայրույթն ավելի **գրգռեց**:

(Ստ. Զորյան)

Օրինակ՝ _____ **վերջին** (ջ տառ, չ հնչյուն):

Տրված արմատներով կազմեցե՛ք նոր բառեր.

աջ, առաջ, առողջ, արջ, մեջ, վերջ:

Բացատրական բառարանի օգնությամբ
սովորեցե՛ք բացատրել տրված բառերը, դրան-
ցով կազմեցե՛ք նախադասություններ.

անրջել, գաղջ, գեղջուկ, աղջամուղջ, գղջալ, մարջան, որջ, սպերջ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 68

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով փակագծերում արված համապարասխան բառը:

... կանաչով ծածկված սարալանջից ... էր սառնորակ ջուրը:

... ջրերը բշում փանում էին ... փերկները:

Եղեգան փողից հոսեց հնօրյա կյանքի կարոտ, ... պայքար, վիշտ ու ....:

... եղբայրը՝ ..., իր ... հետ ... շատ խոչընդոտներ:

(Խրոխար, բխել, իղձ, գմրուխար, Նայկանդուխար, Վախթանգ, հաղթահարել, պղպոռ, բախարակիցներ, կարմրադեղին):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 69

Գրեցե՛ք հինգական բառ, որոնց մեջ **ր-ից հետո** բ, գ, դ, ձ, ջ **փառերը** կարդացվում են փ, բ, թ, ց, չ, **և** հինգական բառ, որոնց մեջ **ր-ից հետո** բ, գ, դ, ձ, ջ **փառերն** արտասանվում են բ, գ, դ, ձ, ջ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 70

Այդ բառերով կազմեցե՛ք նախադասություններ:

Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս.
Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս.
Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս.
Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս. Գ.Լ.Ս.

1

Բաղաձայնից առաջ լսվող **խ** հնչյունը գրվում է **խ** փառով հետևյալ բառերում.

ախար
ապուխար
բախար
բախարակ
գխարոր
դժոխք
դրախար
երախարիք

գմրուխար
թախար
թխկի
թուխապ
թուխս
Ժխարել
լախար (լախարի)
խախարել

խոռխար

ծախք

ծախս

կխարար

կմախք

հախճապակի

նախկին

նախնիք

նախշ(ուն)

ջախջախել

պանդուխտ

սխարոր

Վախթանգ

վախճան

վախկոտ

վխարալ

տախտակ

ուխտ

~դուխտ~ով կազմված հարուկ անունները (Շահանդուխտ, Ռամիգդուխտ, Սանդուխտ և այլն)

2

Այդ ցուցակի մեջ չհիշված բառերում բաղաձայնից առաջ լսվող **խ** հնչյունը գրվում է **դ** տառով:

Օրինակ՝

աանդուդք, խեղդել, եղբայր, կողպ (փակ), կողպեք, ճեղք, աղբար, ողկույզ, բողկ, շաղկապ և այլն:

3

Բոլոր մյուս դեպքերում, որտեղ լսվում է **խ**, գրվում է **խ** տառը, և որտեղ լսվում է **դ**, գրվում է **դ** տառը:

Օրինակ՝

խիզախ, կախել, մառախուղ, խաղող, խեղճ և այլն:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակություններ.

ախար

– 1. հիվանդություն. 2. վարակիչ և համաճարակային հիվանդություն, ցավ

ապուխտ

– 1. շերտերով կտրած, թակած և օդում չորացրած միս (ուրեկիք). 2. խոզապուխտ

բախարակ

– Սևանի իշխան ձկան մի տեսակը

գխարոր

– կաղնու և այլ բույսերի վրա առաջացած բոժոժաձև